

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhanke

2011-2013

Riuttakalliolta luoteeseen. Kuva: Matti Pihlatie

Tero ja Kaisu Mustonen

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhanke 2011-2013 käynnisti uudenlaisen yhteisöpohjaisen toiminnan Pohjois-Karjalassa. Sen toiminta-alueena ovat olleet Koli ja Vaara-Karjalan kylät (Mönni, Selkie, Jakokoski ja Alavi-Jukajärvi). Projektissa toteutettiin laaja kulttuurihistoriallinen ja luontodokumentaatio vuosien 2011 ja 2013 välillä. Sen painopiste on *elävien ihmisten tiedoilla, tarinoilla ja kokemuksilla*. Hankkeen tuloksia esitellään näissä julisteissa.

Projekti tulee nähdä myös koko maakuntaa koskettavana prosessin alkuna. Hankkeen ytimessä on maaseudun kylien ja yhteisöiden todellisuudesta kertominen ja sen kuvaaminen valokuvin, kartoin ja suullisin perinnetiedoin.

Keskiössä olivat puheenvuorojen kokoaminen kylistä, paikkanimistön tallentaminen sekä lasten ja nuorten tutustuttaminen omaan kulttuuriperintöönsä ja luonnonympäristöönsä yhteistyössä paikallisten koulujen kanssa.

Karjalaista perinnettä tuettiin ja vahvistettiin. Paikallinen tieto ja asiantuntijatieto (tutkimustieto) saatettiin Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhankeeseen yhteen. Hankkeen kylillä ja toimijoilla on vahvat yhteydet kansainvälisiin paikallista kulttuuria ja elinympäristöjä voimaannuttaviin yhteistyöverkostoihin. Painopiste hankkeessa oli tavallisten ihmisten ja yhteisöiden toiminnalla.

Konkreettisia hanketavoitteita oli kaksi. Ensimmäinen oli nuorten kulttuuri- ja luontotiedon elvyttäminen viiden kylän alueella hyödyntäen digitaalisia tallennusvälineitä siten, että nuoret keräävät paikannimistöön, kalastukseen, metsästyksen, marjastukseen, sienestykseen, muihin vanhoihin elinkeinoihin ja kansanperinteeseen liittyvää elävää tietoa. Nuoret haastattelivat kylien vanhempia ihmisiä, osallistuivat esimerkiksi talvikalastukseen ja vierailivat niissä paikoissa, joista tarinat kertovat. Toiminta tapahtui yhteistyössä paikallisten kyläkoulujen kanssa.

Toinen tavoite on koko hankkeen toiminta-alueella tapahtuva perinnejulisteiden tuottaminen. Yhteistyössä alueen kylien kanssa valittiin paikallisia ihmisiä, joiden tarinoista, havainnoista, maankäytöstä ja elämästä tehtiin esillä oleva korkeatasoinen, visuaalisesti näyttävä julistesarja. Puheenvuorot esitetään elämänmakuisessa murreasussa. Ne on poimittu laajoista haastattelusarjoista, jotka on tallennettu 2011-2013. Kootut tarinat sijoitetaan jatkotyöskentelyä varten Selkielle osuuskunta Lumimuutoksen perinnearkistoon (www.lumi.fi).

Kylissä järjestettiin myös *kulttuuriperinnön jatkuvuus* -koulutustapahtumia. Näiden tapahtumien ajatuksena oli kouluttaa mukana olevissa kylissä halukkaita keräämään oman alueensa perinnettä ja tuomaan sitä tähän päivään.

Osa-alueita ovat muun muassa paikannimet, vanhat tavat, laulut ja lorut ja muut kansanperinteen kokonaisuudet. Toisin kuin perinteisessä kansanperinteen keruussa, kyliä kannustetaan tallentamaan, käyttämään ja uusintamaan kulttuuriperintöään omin voimin.

Näin pohjoiskarjalaista kyläkulttuuria saadaan elävöitettyä ja kulttuuriperintö siirrettyä 21. vuosisadalle. Mallina on Selkien kylän paljon kiitosta ja palkintoja saanut perinteenelvytys-hanke, joka käynnistyi 2008.

Kyseessä on laajamittainen kulttuuriperinnön ja maaseudun kulttuurin elvyttämistoimi alueella pitkään aikaan. Toiminnasta suunnitellaan pysyvää.

Tulevaisuuden tavoitteena on perustaa Selkien kylälle Havukavaaraan aiheeseen liittyvä kulttuurikeskus, jossa on näyttelytila, arkistotilat sekä kaksi pientä toimistotoimipistettä. Keskus tulee olemaan avoimena yleisölle ja näyttelytilassa vaihtuvat näyttelyt.

Vuosien 2011-2013 osalta toiminta keskittyi seuraaviin kyliin:

Koli
Herajärvi
Jakokoski
Paihola
Mönni
Selkie
Alavi-Jukajärvi
Puntarikoski
Kunnasniemi

Kaski. Kuva: Matti Pihlatie

Tekijät:

Lämmin kiitos kaikille koululaisille, opettajille Minna Kilpeläinen, Tapani Toivanen (eläkkeelle 2012), Matti Hurskainen, Sari Huttunen, Helena Jolkkonen, sekä muu koulujen henkilökunta, erityisesti Liisa Karhu, Sirpa Könönen ja muut Jakokoskella, Kolilla ja Selkiellä. Samoin Herajärven, Jakokosken, Paiholan, Puntarikosken, Kunnasniemen, Alavi-Jukajärven, Selkien, Mönnin ja muiden mukana olleiden kylien edustajille suurkiitos!

Kaikille haastatelluille, eli Kauko ja Elvi Heiskaselle, Sinikka Heiskaselle, Helena Pehkoselle ja Olavi Louhelaiselle, Marko ja Anne Karhulle, Pentti Hassiselle ja Ilmari ja Suoma Martikaiselle sydämellinen kiitos!

Hankkeen ohjausryhmässä toimivat 2011-2013 Pauliina Kainulainen, Tuomo Tormulainen, Ilmari Martikainen, Markku Aho, Antero Lehtikoinen (sähköpostiseuranta), Tero Mustonen ja Kaisu Mustonen. Ohjausryhmälle lämmin kiitos!

Julistesarjan ja muut materiaalit on taittanut ja suunnitellut visuaalisesti Rita Lukkarinen ja Eero Murto, heille myös suuri kiitos! Matti Pihlatie kuvasi uutta aineistoa, sekä luovutti arkistomateriaaliaan julistesarjan mahdollistamiseksi. Kiitos siitä työstä.

Hankkeen on taloudellisesti mahdollistanut OSK Lumi-muutos osana samannimistä LEADER-hanketta. Kristo Mela ja Sari Pennanen mahdollistivat taloudelliset hankesuunnittelut - kiitos. Heikki Vesajoki johdatteli ansiokkaasti paikannimistö- ja maantiedeluennolla kylien menneeseen. LEADER-yhdistykselle, erityisesti Riitta Martikaiselle iso kiitos! Haastattelut ovat litteroineet Kaisu Mustonen ja Saija Lehtonen. Analyysit ja julisteet ovat tuottaneet Tero ja Kaisu Mustonen.
© OSK LUMIMUUTOS 2013, www.lumi.fi

Koulut ja Vaara-Karjalan tarinalliset maisemat

Tero Mustonen yhteistyössä Satu Huttusen (Jakokosken koulu), Minna Kilpeläisen ja Tapani Toivasen (Selkie) sekä Helena Jolkkosen (Kolin koulu) kanssa

**Tässä esitellään Vaara-Karjalan kulttuuriperintö-
hankkeen toimintaa, ja miten sitä on sovellettu
Selkiellä ja Mönnissä, Jakokoskella ja Kolilla.**

Selkien ja Mönnin koulu

Selkien maisema kuuluu vaarakarjalaiseen kansallismaisemaan. Se on samalla tarinan maisemaa, tarinallinen maisema. Erityisesti kolmen kulttuurin paikannimistö, esihistoriallinen saamelainen aika, karjalainen mennyt aika vuoteen 1648 ja savo-karjalainen nykyisyys vuodesta 1648 lähtien ovat esillä maisemassa.

Pyytivaaran maisemaa talvilevossa, Höytiäinen taustalla.

Kuva: Matti Pihlatie

Selkie on nykyisen Kontiolahden kunnan vanhimpia asuttuja seutuja, kaskiviljelijöiden ja runonlaulajien sija. Nykyään asukkaita on noin 300 ja savuja kaksisataa – vuoden kyläksi pääsimme vuonna 2010, pitkälti kyläkoulutoiminnan vuoksi. Pieni, mutta pippurinen opinahjomme on sennitellyt nykyajan paineissa. Vuonna 2008 Selkien kyläyhdistys ja koulu aloittivat perinne- ja kansainvälisyys-hankkeen, jonka tavoitteena oli vahvistaa lasten kulttuurisia juuria ja samalla auttaa heitä kohtaamaan toiset kulttuurit. Taustakehityksenä oli huoli koulun tulevaisuudesta ja toisaalta tahto tarjota oppilaille hyvät eväät ja mahdollisuudet tasapainoiseen elämään keskellä muutosten ja ristipaineiden värittämää yhteiskuntaa.

Selkien vanhan runon paluu. Kuva: Tapani Toivanen

Kuva perinneleikki-videomateriaalista. Kuvaaja: Minna Kilpeläinen

Olemme palauttaneet yli 60 vuoden tauon jälkeen perinteisen talvinuottauksen kylälle. Oppilaat ovat käyneet talviverkoilla, vierailleet sepän pajassa ja navetassa, olleet mukana metsästäjien matkassa jahtipoluilla, ennustaneet säätä perinteisin keinoin ja kuulleet tarinoita paikannimistämme. Koulullamme on käynyt vieraita Kanadasta, Uudesta Seelannista, Siperiasta, Australiasta ja Saamenmaasta. Olemme vierailleet ystävyyskylissämme Noryassa Udmurtiassa, joka sijaitsee Venäjän Uralilla sekä myös Unalakleetissa, Beringinsalmella Alaskassa. Udmurtit ovat käyneet Selkiellä jo kahdesti. Matkoilla, jos se vain on ollut mahdollista, on kulkenut mukana ystävyyskoulujemme oppilaita. Joka joului- ja toukokuu kokoonnumme SKYPE-yhteyden äärelle laulamaan ja leikkimään kansainvälisten kumppaniemme kanssa.

Selkien kylän delegaatio
Noryan kylän porteilla. Kuva: Matti Ikonen

Maaseudun kulttuuriperintöä ylläpitävä ja myös uusintava perusyksikkö on vireä kyläkoulu. Kun oppilaitoksen ovet ilta-päivällä työpäivän jälkeen sulkeutuvat, ne avautuvat taas tiheään myös iltaisin, kun koulun valloittavat Martat, 4H- ja monet muut yhdistykset. Toimintaa on pitkälle iltaan asti. Kyläkoulut eivät ole pelkästään oppilaitaan varten, vaan ne palvelevat järjestöjen ja harrastuspiirien laajaa kirjoa. Kyläkoulu on ihmisten kohtaamispaikka.

Vuonna 2008 toimintaa Selkiellä aloittaessamme asetimme kaksi tavoitetta: oppilaiden tulisi saada syvä tuntemus lähiluonnostaan käytännön keinoin, ja samalla heidän tulisi tutustua savokarjalaiseen perinteeseen tavoilla, jotka ovat oppilaiden kannalta mielekkäitä ja ymmärrettäviä.

Päätimme siis lähteä nuotalle.

Kylämme viimeiset yhteisölliset (talvi)nuotat oli muistitiedon mukaan vedetty 1940-luvun alkupuolella. Selkien kansallismaisemaan kuuluu kaskiviljelyksen tuottama kokonaisuus. Vaaroilta avautuu laajahko saloseutu, jossa on useita vanhan metsän sirpaleita ja hyvässä kunnossa säilyneitä vesistöjä. Järviemme helmi on Ylinen – muikun ja siian koti, kalliorotkojärvi vaarojen välissä.

Tuolloisen koulunjohtajan Tapani Toivasen ja koulun muiden opettajien ja oppilaiden kanssa olimme jo vuonna 2008 valinneet kalastukset ja kalat erääksi avaintemaksi hankkeessamme. Aluksi kävimme talviverkoilla ja sittemmin maaliskuussa 2009 päätimme palauttaa nuottauksen kylällemme.

Tapahtuma onnistui yli odotusten. Yli 200 ihmistä tuli jälle seuraamaan, kun perinteisin menetelmin vedimme 500 metriä pitkän talviapajan – tuloksena 70 kiloa muikkua. Samalla laulettiin ja kannustettiin vetäjiä. Apaja nosti laulun ja laulu nosti apajan. Kylämme kulttuuripersoona Markku Pölönen teki tapahtumasta lyhytelokuvan.

Kuvia nuottavideomateriaalista.
Kuvaaja: Minna Kilpeläinen

Pöllönharjulta. Kuva: Matti Pihlatie

Nuottauksen nostaminen toiminnan keskiöön heti alusta alkaen toi tavoitteissa kaksi oleellista seikkaa esille. Ensinnäkin se innosti koko kylän, lapset siinä mukana, toimimaan yhdessä, ja toisekseen muikkuapaja näytti lapsille suoran yhteyden luonnosta saatavaan puhtaaseen ruokaan. Myöhemmin vuosien 2010-2012 aikana olemme nuottaneet avovesikauden aikana siten, että lapset ovat itse vetäneet nuottaa. Nuottausta on myös tallennettu videokameroin hankkeen internet-materiaaliksi.

Hankkeen aikana on pyritty noudattamaan samaa käytännön periaatetta, olkoon kyseessä sepänpajan taonnat tai käsitötkä. Kaikki on pyritty tekemään oikeasti, käytännössä. Samalla alakoulun oppilaiden ikätason edellyttämä toiminnallisuus on saatu mukaan. Omakohtaisten kokemusten ja koettujen elämysten kautta perinteen oppiminen on luonnollista ja mielekästä, mieleenpainuvaa.

Koulujemme pääopetussisältö on *yleistietoa*. Paikannimistöön liittyvien tarinoiden kanssa lapset saivat useita ahaa-elämyksiä. Suomalaisten kylien paikannimet, ja niiden muodostama kokonaisuus, *tarinallinen maisema*, kantaa koko kulttuuriperintöämme mukanaan. Lisäksi se avaa näkökulman usein sivuun jäävään tietoon siitä, että saamelaisten kulttuuri vaikutti laajalla alueella Etelä- ja Itä-Suomessa ennen suomalaisten uudisasutusta.

Pyrimme seuraamaan hanketta viikoittaisella yhteydenpidolla kyläyhdistyksen, koulun ja vanhempainseurakunnan kesken. Kansalliset asiantuntijat, esimerkiksi opetusneuvos Paula Mattila, ovat käyneet Selkiellä tutustumassa toimintaan.

Suuri osa suomalaisista on jo ehtinyt vieraantua luonnosta. Maaseudun kylissä on vielä mahdollisuus tavoittaa villin luontomme sirpaleita, vanhan metsän ja järvien kokonaisuuksia. Nykyajan mukanaan tuomat muutokset ja entistä vauhdikkaampi luottamus teknologiaan lisää kuilua ihmisten ja luonnon välillä. Kaiken kukkuraksi tämä kaikki tapahtuu *saman-aikaisesti*, olemme kiinnittyneinä toisiimme tiukemmin kuin koskaan tietoverkkojen ja viestimien avulla. Se, mikä on muotia tänään Yhdysvalloissa tai Euroopassa, on sitä myös Selkiellä.

Kuuluu siperialainen tutkija, eveni-kansan johtaja Vasil Robbek, joka lähti tuonilmaisiin vuonna 2010, kertoi, että kaikki tieto on löydettävissä luonnosta. Niinpä mekin Selkiellä ajattelimme, että olisi oleellista, jos lapsemme hallitsisivat luontoyhteyden lisäksi hyvän kohdata maapalloistuvana aikamme muita kulttuureja ja ryhmiä. Oppilaat ovat kirjoittaneet toisilleen kirjeitä englanniksi Alaskaan ja Udmurtiaan, ja vierailuja on tehty vastavuoroisuusperiaatteella. Kun kielitaito isäntäperheissä on loppunut, on otettu tietoverkon käännös-ohjelma, ruutuvihko ja kädet avuksi. Tähän mennessä on selvitty hienosti.

Kansainvälisen toiminnan yhdistäminen perinnekasvatukseen on ollut mielekäs valinta, koska se on kehystänyt oppilaidemme oman kulttuurin uudella tavalla. Esimerkiksi keväällä Vaara-Karjala –hankkeen menetelmäseminaarissa 2012 udmurtityttöjen tanssiessa perinnelaulujaan kansallispuvut päällä useat koulumme oppilaat kysyivät: *miksi meillä ei ole tuollaisia perinneasuja?*

Kääntäkäämme katseemme itään ja kuulostelkaamme, miten udmurttikumppanimme keväällä 2011 suhtautuivat yhteiseen toimintaan:

Noryan kylän ja koulun tervehdys 21.2.2011

Jos luomme katseen taaksepäin ja arvioimme yhteisen hankkeemme 2008-2011 tuloksia, voimme todeta, että on saatu paljon aikaan:

Perinteiset kalastusmuodot, sekä joissamme uivat kalat ovat tulleet oppilaillemme tutuiksi. Vanhoja pyyntimenetelmiä, kuten perinteistä verkkopyyntiä on elvytetty.

Hanketta on käsitelty laajasti powerpoint-esityksin kylän tasolla.

Englanti-suomi-udmurtti-venäjä –sanasto on kerätty hankkeen aikana tuotetuista materiaaleista.

Udmurttien paikannimistöä on kerätty paljon. Osa tästä aineistosta on jo julkaistu (mm. Selkien perinteestä 2010 -vihkossa).

Paikannimistöistä on maalattu kartta (myös Selkiellä).

Paikannimistöön liittyvät materiaalit saatettiin julki osana Noryan koulun vanhempainyhdistyksen seminaaria, johon osallistui paljon aikuisia.

Perinteisiä leikkejä ja loruja on kerätty ja elvytetty. Lapset leikkivät niitä.

Mielestämme yhteishankkeemme on herättänyt paljon mielenkiintoa sekä aikuisissa että lapsissa. Monet vanhemmat tulivat seminaarin jälkeen antamaan hankkeesta palautetta, todeten, että monet paikannimiin liittyvät kertomukset ja tiedot olivat heille täysin uusia. Hankkeemme on elvyttänyt paikkatietoja ja perinnekulttuuria. Hanke on myös osoittanut lapsillemme, kuinka tärkeää oman kulttuurin tuntemus ja perinteen muistaminen on heille, koska he tulevat asumaan täällä vielä useita

vuosia, ja nyt he tuntevat oman alueensa perinnettä ja tapoja – näin perinnekulttuuri uusiutuu ja säilyy. Lapset ovat myös oppineet paljon tiedonkeräämisestä ja käsittelystä. Lapsilla on nyt tietoja udmurttien vanhoista tavoista ja uskomuksista. He kiinnostuivat hankkeen avulla myös muiden kansojen kulttuureista ja ovat pohtineet, miten muut kulttuurit eroavat omastamme ja toisaalta, mikä meitä yhdistää ja mikä on samaa.

Tulevaisuudessa työtä on vielä paljon, esimerkiksi voisimme keskittyä perinneruokien valmistukseen. Yhdessä voimme tehdä paljon lastemme hyväksi!

Terveisin

Galina Krotova, Noryan koulun opettaja, Udmurtia, Venäjä (noryaselkie@mail.ru)

Jekaterina Koroleva, Noryan koulun opettaja, Udmurtia, Venäjä (noryaselkie@mail.ru)

Udmurtit toivottavat tervetulleeksi Noryan kouluun. Kuva: Tapani Toivanen

Natasha (vas.) ja Elizaveta esittävät udmurtialaisia kansansävelmiä pukeutuneena kansallispukuihin. Taustalla opettaja Jekaterina Koroleva ja kyläpäällikkö Nikolai Zaitsev.

Kuvat: Tero Mustonen

Perinne ei voi olla erillään sitä ympäröivästä kulttuurimaisemasta tai luonnosta. Ne kulkevat käsi kädessä. Kylien suullinen todellisuus, tarinankerronta, muistitiedot paikoista, joita *tarinallisessa maisemassamme* vieläkin on, ovat keskeinen osa tätä kokonaisuutta.

Kalevalasta lähtien olemme kokeneet, mitä kulttuuriperinnöllemme tapahtuu, kun se ylöskirjoitetaan. Kirjoitettuna se luokituu. Olemme pyrkineet painottamaan tekemistä kirjattiedon sijasta. Siitä jää myös syvä muistijälki tuleville vuosille. Hyvän kasvun avaimet piilevät siinä, että ihminen ymmärtää mitta-kaavansa suhteessa toisiinsa, ja ympäröivään luontoon. Tämän takia, kuten Vasili Robbek totesi, kaiken oppimisen tulee olla luonnosta lähtevää.

Jakokosken koulu perinnetarinoiden maailmassa

Kontiolahden Jakokosken koulusta projektiin osallistuivat koko koulun oppilaat lukuun ottamatta kuudetta luokkaa. Pienimmät oppilaat 1-4 luokilta osallistuivat Kotiseutukeskuksessa järjestettyyn Perinteinen joulu -leirikouluun. Tapahtuma järjestettiin kahtena peräkkäisenä päivänä.

Kotiseutuyhdistys oli järjestänyt yhdessä opettaja Satu Huttusen kanssa työpajoja, joihin oppilaat osallistuivat. Kotiseutukeskuksessa vietettiin koko päivä, joten kaikki mukana olleet oppilaat pääsivät osallistumaan kaikkiin työpajoihin. Tarjolla olivat seuraavanlaiset työpajat:

- havuaskartelu (kranssi ja pihan koristelu)
- olkityöt (kuusenkoriste oljista)
- leivontapaja (pipareiden paisto)
- Taina-tädin tarinapaja (kammarissa, kynttilän valossa Taina mummo kertoi, millaista oli lapsuus sodan aikana)
- taloon tutustumiskierros
- keittöapulaisena ruuan valmistuksessa ja kattamisessa

Työpajojen vetäjinä oli vapaaehtoisia kotiseutuyhdistyksen jäseniä.

Leirikoulu päättyi ruokailuun. Tarjolla oli samanlaista ruokaa, kuin mitä taloissa syötiin sata vuotta sitten: Ohrapuuroa, marjasurvosta, ruisleipää ja voita.

Jo ruokailu oli matka menneeseen aikaan!

Leirikouluun osallistuvat seuraavat oppilaat:

1-2 lk:

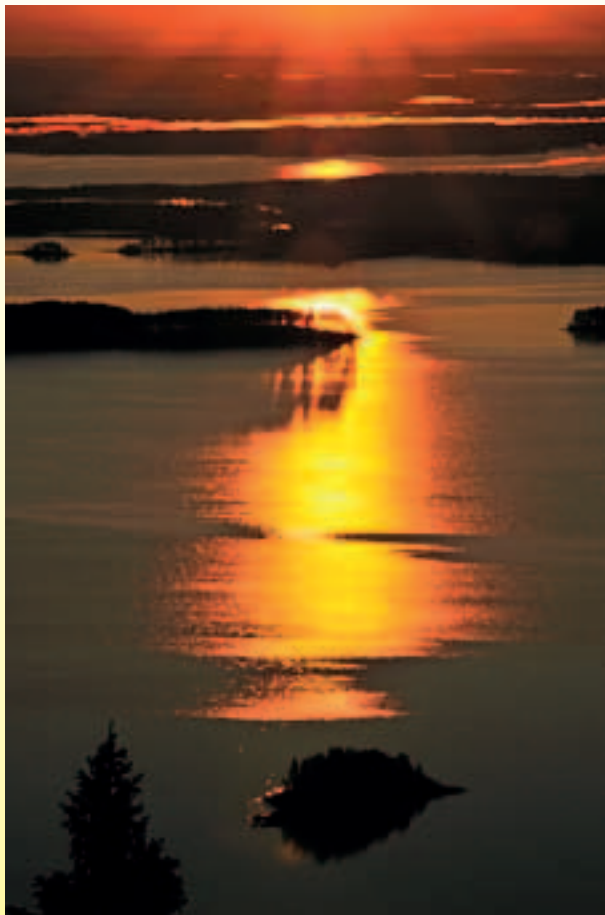
Nuutti Korhonen, Kasper Kärki, Aatu Nieminen, Venja Ryytänen, Ville Saastamoinen, Otto Sairanen, Roosa Salmelainen, Veikko Suontama, Santeri Tuominen, Aino Hyvärinen, Rasmus Jokipalo, Aaron Kärki, Roni Lahtinen, Eemil Matikainen, Mimmi Sammalisto, Mico Turunen, Roni Venäläinen, **yhteensä 17 oppilasta.**

3-4 lk:

Aleksi Kontkanen, Topias Kärki, Maximus Meriläinen, Oskari Mustonen, Hilla Suontama, Milena Turunen, Tia Turunen, Heidi Uusi-Kyyny, Teemu Heikkinen, Nico Tolvanen, Annika Jokipalo, Elina Korhonen, Elli Piironen, Anna Saastamoinen, Iisakki Seutu, Joona Temisevä, Petra Ujala **yhteensä 17 oppilasta.**

Viidennen luokan oppilaat kutsuivat Jakokosken kylän ikäihmisiä päiväkahville. Oppilaat olivat lähettäneet kutsukortteja, leiponeet täyttekakun ja valmistelleet kysymyksiä tapahtumaa varten.

Vieraaksi saapui neljä jakokoskelaista ikäihmistä, jotka kertoivat kahittelujen jälkeen, millaista oli lapsuus entisaikaan. **Kerttu Hyvärinen** on eläkkeellä oleva opettaja, joten hänellä oli mielenkiintoisia tarinoita omalta kouluajaltaan ja myös opettajana ollessaan. **Lippo Sormunen** ja **Pentti Seutu** kertoivat Jakokosken kylän menneisyydestä. Oppilaat tallensivat vierailun videolle ja kirjoittivat muistiin, mitä kertomuksista jäi eritoten mieleen.

Koliilta Kelvansaari. Kuva:Matti Pihlatie

Mallia soveltamassa Kolilla

Kolin koulu keskittyi elvyttämään koululaisten tietoja talvikalastuksesta. Kalastuskunnan puheenjohtaja Ilkka Tolvanen kertoi koululla kalastusperinteistä ja vei Kolin koululaiset talvi-verkoille ja katiskalle. Vaara-Karjala -hanke rahoitti oppilaiden kyydityksen ja tien aurauksen, joita ilman kalastus olisi jäänyt väliin.

Tarkemmin eriteltynä lukuvuoden 2012-2013 aikana:

- kuultiin, miten eri vuodenaikoina kalat käyttäytyvät ja mitä kannattaa pyytää
- Biologian tunneilla harjoiteltiin mateen nylkemistä ja tutustuttiin pyydettyjen kalojen rakenteeseen ja sisäelimiin
- vuoden huippuna oli kenttäreissu verkoille ja katiskalle, josta saatiin made ja kuha saaliiksi.
- Tämä inspiroi kansalaisopiston ja kuvataiteen valinnaisryhmän tekemään aiheeseen liittyvää taidetta.
- Alaluokkalaisten tulkitsivat vedenalaisia maisemia.
- Kevään mittaan kirjoitettiin myös aineita perinteeseen ja kalastukseen liittyen.

Keväällä kaikille oppilaille jaettiin Kalatalouden keskusliiton Kalan käsittely- ja perkausoppaat, sekä opas Pohjois-Karjalan kalapaikoille.

Kolin koulu kiittää!

Alaluokkalaisten näkemyksiä vedenalaisesta maisemista.

Kalaretken inspiroimana kansalaisopiston ja kuvataiteen valinnaisryhmän yhteistyönä.

Talviverkoilla.

Talvikatiskalla.

Saaliiksi saatiin made ja kuha.

Mateen nylkeminen.

Kuvat:
Helena Jolkkonen,
Kolin koulu

Vaara-Karjalan kylät kulttuuriaan elvyttämässä

Tero Mustonen yhteistyössä KUULTO –hankkeen ja
Kulttuurikulkureiden kanssa

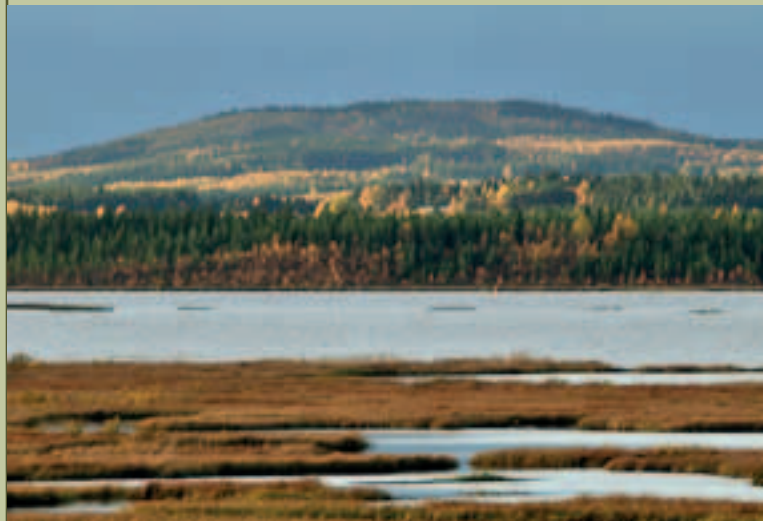
Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhankeessa 2011-2013 käynnistettiin uusia kylätoimia Kolin, Herajärven, Selkien, Mön-
nin, Paiholan, Jakokosken, Kunnasniemen, Puntarikosken ja
Alavi-Jukajärvi –kylien suunnalla. Vuonna 2012 kyläyhteistyötä
laajennettiin KUULTO –hankkeen kanssa yhteistyössä.

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhankealueella on ainakin kolme
merkittävää aluetta – Höytiäinen, Vaara-Karjalan kyläalueet
Kolille asti, sekä Pielisjoen ja Selkie-Mönnin yhteisalue.

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhanke tukee kylien omaa kult-
tuuria, mutta tavoilla, jotka elvyttävät jo lähes unholaan painu-
neita todellisuksia. Hankkeen alueella on hyvin laaja kirjo pai-
kannimistöön 'tallennettuja' tarinoita – maisemassamme elää
saamelainen, karjalainen ja savo-karjalainen aika nykyisyyden
rinnalla. Uusiakin paikannimiä muodostuu, kuten Paiholassa
on käynyt:

*Kuusikuja mennee näin, niin tässä on Pirkonpuro, Kerosen
Pirkko sorttas sitä aina kaikki kevväät, että vesi ei tuu kellariin.
Alotti tuossa maaliskuulla ja sorttas sitä toukokuun loppuun ja
lumet tiputtel katolta vielä. Ei sillä oo mittään [vanhaa nimeä],
se on oja vaan siinä, mutta nyt on Pirkonpuro kuohunnu kos-
kena siinä koko kesän, kommeen näkönen ollu.*

Hankkeessa järjestettiin kylissä tapahtumia, joissa paikallisia
asukkaita rohkaistiin kertomaan paikannimistöön ja maise-
maansa liittyviä tarinoita. Jokaisen kyläillan aluksi kerrotaan
esimerkkejä muista kylistä, jotta kynnys tarinointiin mataloituu.

Pitkärannan lintutornista. Kuva: Matti Pihlatie

Selkien ja Mönnin kylät

Selkien alueella kylän paikannimiin liittyvät tarinat – lyhyesti
tarinallinen maisema – on onnistuneesti elvytetty ja siirret-
ty nykypolvelle. Niistä kertominen on samalla kulttuurimme
siirtämistä. Käytänteet 2008-2012 Selkieltä osoittavat, että
paikannimistöön liittyvien tarinoiden kertominen ja kuuntele-
minen kerää laajan yleisön kylällä – mikään ei estä myöskään
uusien paikannimien käsittelyä ja tämän ajan tarinoiden mu-
kaan ottamista. Samalla kyläläiset ymmärtävät ympäristöään
ja historiaansa paremmin. On tärkeää saada paikannimien

merkitykset kirjoihin ja kansiin, mutta vielä merkityksellisempää on kerrotun, suullisen perinteen elpyminen. Yhdessä kunnan kanssa hankkeessa järjestettiin erilaisia tarinailtoja talven 2012-2013 aikana.

Paiholan muistin ja menetyksen paikat

Paiholassa, Pielisjoen rannalla, sovelsimme kokonaan uutta ajattelua. Aluksi järjestettiin paikannimiin liittyvä tarinailta. Siellä kylän vanhimmat ja nuorimmat sukupolvet kohtasivat ja paikkoihin liittyviä tarinoita taas kerrottiin.

Tämän jälkeen halusimme Paiholan kyläyhdistyksen kanssa kokeilla vielä pidemmälle menevää perinteen uudistamista. Osa paikannimistä oli jäänyt vesivoiman alle, ja ne olivat vaarassa jäädä unholaan. Lisäksi Paiholassa on pyydetty maailmankin mittapuulla ainutlaatuista järvihoitoa, joka on vesivoimaloiden rakentamisen jälkeen äärimmäisen uhanalainen. Syntyi ajatus siitä, että kylä maalaa omaa historiaansa ja paikkojaan. Eräs mies muisteli vuoden 1977 lohen tutkimuspyyntiä sanoen *vuonna -77 meittis äidin kanssa pyyettiin just nuita kutulohia, kaks me vain saatiin tuosta Kuurnan voimalaitoksen [kohdalta], se oli hurjaa hommaa, kun se marraskuussa, kun pimeen aikaan lähettiin, aamulla neljän aikaan lähettiin ja sit me vietiin tuonne kalanviljelylaitokselle lypsettäväks. Toinen koukkuleuka oli ja sieltä saatiin semmonen lahjauistin, kun se vietiin lypsettäväks... niin sen verran mulla on lohenpyynnistä kokemusta.*

Niinpä keväällä 2013 yhdessä Kontiolahden Kulttuurikulkureiden kanssa järjestimme maalauskurssin, jossa inspiraatiota antoivat Matti Pihlatien valokuvat Paiholan seudusta ja Pielisjoesta.

Kyläläiset maalasivat paikkojaan, ja lapset, jotka olivat kurssilla mukana, maalasivat omia lähireittejään ja heille tärkeitä paikkoja Paiholassa. Paikannimet ovat edelleen hyvin merkityksellisiä monille paikallisille. Kuten eräs kylän nainen totesi:

Lukonniemessä on meidän laavu.

Muistin paikat tuovat kokemuksia esille. Anssinpurosta sanottiin, että

siinä sitä tuli opeteltua ne uimisen alakeet, vesi oli puhasta, kun se kokoajan kato virtas, iilimato aina uiskentel siellä, mutta ei niistä ollu haittaa.

Toimintaan osallistuneet lapset kertoivat omista paikkamaalauksistaan seuraavaa:

Jaana ja Jenni:

"Meidän työssä on tuo iso keltainen löntti on pelto ja sit sen ympärillä on mehtää ja sit siinä on Suontauksentie, mennee tuossa keskellä. Ja sit mie oon Jenni ja täällä tien oikealla puolella on Ahokkalan koulu ja Kostilantie on täällä koulun yläpuolella ja sit siellä on taas lisää peltoa ja miun talo ja sit tossa on tommosta kuusijuttua."

Elina:

"Mie on Elina ja miulla on hauskaa kotona ja sit on naapureissa ja serkkujen luona. Koulussakin on välillä hauskaa. Sitten mun Lieksan mummolassa ja sitten on muualla kaikissa muissa paikoissa mitä meillä on. Sitten on kaikissa puissa kiva kiipeillä, vuorilla kiva laskea ja

Paiholan kuvataidekurssin osallistujien näkemyksiä omasta maisemastaan.

Kuvat: Anja Turunen, Kulttuurikulkurit

Kylätoiminnan päätteeksi huhtikuussa 2013 oli taidenäyttely, joka sai suuren suosion. Näin siis muistettun ja unohdetun käsitteily kylliemme elämässä sai aivan uusia muotoja, kun kylä maalasi, ja siten käsitteli menetyksen ja muutoksen teemaa. Tarinoita alkoi pursuta - tarinallinen maisema Paiholassa on elossa.

*sitten on kiva käydä kaikissa me-
tissä leikkimässä ja käydä pelloilla
ajelemassa autolla.”*

Ida:

*”Mie oon lida ja mie näytän miun
työtä. Tossa on leikkimökki, jossa
mie tykkään olla ja sen vieressä on
yks miun lempipuu ja sit sen vieres-
sä on kiikku ja sitten täs on talo ja
sit täällä on mettää ja tossa on tie
missä mie kävelen.”*

Anni:

*”Miun nimi on Anni ja täällä on
miun koti ja sitten tuolla on sai-
raala ja koulu. Ja täällä on majoja
ja täällä on joki ja sitten täällä on
naapureitten taloja ja peltoja on
tuolla.”*

Puntarikoski ja Kunnasniemi

Lokakuussa 2012 järjestettiin Puntarikosken ja Kunnasniemen alueella laaja kylätapahtuma. Sen keskiössä olivat paikannimet ja niihin liittyvät tarinat. Esimerkiksi Höytiäisen Katinsaaresta kerrottiin illan aikana, että *Katinsaaren synnystä [kerrotaan] sellaista tarinaa, että venäläiset kasakat ottivat tämän Kati -nimisen henkilön vangiksi ja Kati, tai oisko ollu Katri, sitä mä en tiä, niin hän pääsi karkaamaan ja hän ui kuulemma tarinan mukaan tuonne saareen. Sieltä sitten kylläkin nämä venäläiset kasakat hänet löytivät ja surmasivat tarinan mukaan. Tästä olis saanu nimensä tämä Katinsaari. Täällä on semmonen käsitys, että ne on vieneet täältä maalta sen sinne saareen, ja sieltä on se Kati päässy, ja on Katinniemi ihan tuolla. Ja ennen penskojakin peloteltiin siitä, että siellä on Katin pää, että lapset ei uimaan esimerkiksi sinne männeet.*

Vesivoiman vaikutukset heijastuvat myös näillä kylillä. Osa maisemasta on muuttunut, jopa tuhoutunut vesirakentamisen seurauksena. Esimerkiksi kahlitun Puntarikosken osalta kuultiin, että

[ennen valjastusta kosken] jymy kuulu ja aikamoinen sumukin tuli siihen, sen verran kovat tuli kuohut. Sehän oli se Puntarikoski hirmunen kalavesi. Siellä oli kalanviljelylaitos ja sitten, siellä oli uittohommat. Sitten oli niitä paikannimiä, siinä ol Surmankivi siinä koskessa. Siihen oli tarinan mukkaan pari helsinkiläistä kalastajjaa hummauttanu venneellä ja ne hävis sinne koskeen. Mutta se on nyt tietysti hävinny siitä, kun se oli kanavan alla, ne paikat. Sitten oli Mustapyörre, sen niminen paikkaki siinä nykyisen voimalaitoksen vähän yläpuolella, kun meni vesi kovvaa vauhtia. Tuli semmonen suvantopaikka. Siinä irtopölkky uipi rinkiä, joskus aikonaan. Siinä oli kyläläisten pyykkipaikka. Kävi vaimo pyykillä huuhtomassa, just kun oli vähemmän virtaa. Kun se vesi lähti rinkiä, suvantopaikka ja

lähti toiseen koskeen alas. Se on kyllä aika mielenkiintoinen kysymys, kun koski oli semmonen, että nykyaikaan ei varmaan rakennettas enää semmosta. Mut kyl siihen aikaa. Kun ne kuivatti se jokipohjan, niin sinne jäi hirveästi kallaa. Ne voimalaitoksen tekijät, niin nehän säkillä kantelivat niitä, pyytivät niitä, pohjassa jäi semmosia lammikoita, kalat jäi mottiin.

Herajärvi

Herajärvellä esiteltiin muualla tehtyä paikannimistö- ja kylätoimintaa marraskuussa 2012. Käytiin läpi Herajärven ympäristön paikannimiä ja kuultiin paikallisten tarinoita. Tämän jälkeen sovittiin, että vuosien 2013-2014 aikana yhteistyötä syvennetään kylätahtumien ja toiminnan tarkentuessa.

Mönninvaaralta Pielisjoelle. Kuva: Matti Pihlatie

Kaikilla unelma Kolista

Ilmari Martikainen
Martikkalan tila, Koli

Kaisu Mustonen

Vanha isäntä Unto Korhonen oli ollu aikoinaan poikana kyyditsemässä matkailijoita, kun Ahmovaarasta ei ollut tietä, mutta hevosella sieltä pääsi kuitenkin Ylä-Kolille. Niin isänsä oli valistanut, että tämä ei ole mikä hyvänsä paikka, ei mikä tahansa nyppylä. Se oli jo perheen henkisenä perintönä siirtynyt tämä ymmärrys.

Ilmari Martikainen on eläkkeellä oleva puutarhaviilijä Martikkalan tilalta Kolin kylästä. Ilmari on ollut keskeisessä roolissa Kolin kansallispuiston perustamisessa ja tunnetaan laajalti pelottomana Kolin luontoarvojen puolestapuhujana.

Ukko-Koli. Kuva: Matti Pihlatie

Kolista vähintään Rukan veroinen

– Kolin matkailukäyttö muuttuu ja kiihtyy
1980-luvulla

1980-luvulle saakka Kolin matkailukäyttö oli kohtuullisen seesteistä. Sitten tuli hotellin johtaja, ja hänellä oli unelma Kolista tehdä vähintään Rukan veroinen laskettelukeskus, silloin Rukalla oli 21 rinnettä ja Kolilla neljä vai oliko niitä viisi. Ne alkoivat tuon Ipatinvaaran rinteille raivata uusia laskettelurinteitä, ilman että oli edes olemassa luvat siihen hakkaamiseen. Moottorisahat pistivät laulamaan, kaatamaan vaan metsää sen enempiä apteeraamatta, taikka puuta käsittelemättä, ei muuta kuin nurin vaan puuta mahdollisimman paljon mahdollisimman nopeeseen aikaan.

Miltä tämä sinusta tuntuu?

– Vanha isäntä esittää kysymyksen

Täällä oli luontoa rakastava ja Kolin arvomaailmaa hyvin syvästi ymmärtävä, Kolin suurimman talon vanha isäntä Unto Korhonen, joka minulle soitti ja kysyi, että miltä sinusta tuntuu kun siellä ollaan nyt sellaista tekemässä. Ei hän minua mitenkään provosoinut eikä masinoinut takajaloilleni nousemaan, että toimi nyt jotakin. Hän vain kysyi että miltä sinusta tuntuu, vetosi minun tunne-elämäni ja Koli-suhteeseen. Minä kävin kattomassa sitä hommaa, ja se ei tuntunut hyvältä. Kirjoitin ensimmäisen mielipidekirjoitukseni Helsingin Sanomiin joka julkaistiin, jossa minä kyseenalaistin tämän, että hissivaijerien ja telaketjujen kitinä ei Kolin luontoon kuulu, eli jätetään jotakin lapsillemmekin. Siinä oli tarkoitus tuon aarnialueen läpi raivata useitakin rinteitä ja minä olin siellä vaaroilla kolutessa, rinteitä kiivetessä ja sen aarnialueen luolassa kokenut lapsista miten heillä mielikuvitus rupes elämään hyvin

Koli. Kuva: Matti Pihlatie

spontaanisti. Onko meidän pakko tämä maailma valmiiksi tehdä meidän sukupolven? Siinä vaiheessa minä sain sen luonnonsuojelijan leiman otsaani heti ja se on pysynyt kans siinä. Minusta tehtiin matkailun vihamies, kehityksen vastustaja ja siihen ei tarvittu mitään muuta kuin se yksi mielipidekirjoitus, joka kriittisesti suhtautui tähän Ruka-unelmaan.

Ei oleellisesti muuta Kolin luontoarvoja

– Ympäristöministeriö arvioi hakkuita ja räjäytyksiä

Ja sitten, 1983 ja 1984, raivattiin ne rinteet mitkä raivattiin ja sitten tuli Kolin vaaran osayleiskaava käsittelyyn johon myös kriittisesti suhtauduin, siinä kaavassahan on kaavamääräys että Kolin, siis tuon valtion maan luontoa, muuttavat toimenpiteet ovat kiellettyjä ja kuitenkin vastoin tätä vaaran osayleiskaavaa, satoja ja tuhansia kuutioita kalliota ammuttiin taivaan tuuliin ja raivattiin ne rinteet. Sitä sitten kritisoitiin ja ympäristöministeriöstä tuli lausunto että ”ei oleellisesti muuta Kolin näitä luontoarvoja”. Meitä oli muutamia ihmisiä, jotka suhtautuivat kriittisesti näihin kehitysnäkyymiin että parturoidaan [aarnialueet] laskettelurinteille ja teknistä matkailukulttuuria vahvistetaan ja nämä Kolin luontoarvot, niillä ei oikeestaan tuntunut olevan minkäänlaista sijaa näissä kehitysnäkyymissä. Aina tilaisuuden tullen tartuttiin asiaan, kirjoitettiin millon viranomaisille, milloin medioihin ja tietysti se vain syveni sitten se luonnonsuojeluleima siinä otsassa.

Kolin suojelulaista kansallispuistokeskusteluun

Valtionhallinto rupesi tämän kritiikin tiimoilta laatimaan Kolin suojelulakia, joka olisi siis erillislaki, ei kansallispuistolaki. Se oli jo pikkusta vaille valmiiksi kirjoitettuna eli ei että muuta kuin eduskuntakäsittelyyn. Sitten tuli tämä kansallispuistokysymys esille ja se jäi kansallispuistoajatukseen jalkoihin. Kansallispuistoajatushan nousi pintaan siinä kun Lieksan kaupunki yrittäjien vaatimuksesta rupes kaavottamaan Kolin kylän osayleiskaavaa, johonka nykyisen valtionmaan alueelle, ensinnäkin Mattilan alueelle ois tullut yksi lomakylä ja Ollilan alueelle toinen lomakylä ja Paimenenvaaraan 70 000 kerrosneliömetriä lomarakentamisoikeutta, josta 20 000 kerrosneliömetriä Akka-Kolin rinteille. Ja sitten 8-kerroksinen hotelli Paimenenlammen Akka-Kolin puoleiselle rinteelle ja 6 rinnettä käsittävä uusi laskettelukeskus Paimenenvaaralta länteen päin. Se sitten käynnisti tämän kansallispuistoajatuksen.

Naiset aloitteentekijöinä

– Aloite mappiin ja kaavoitus etenee

Lieksassa oli kirjastossa sellainen tilaisuus jossa me kyseenalaistettiin tämä Paimenenvaaran rantakaava-hanke, siellä oli sekä Lieksan kaupungin edustaja ja sitten oli tämän yrittäjän edustaja. Ne oli ne aloitteentekijät naisia, lähes poikkeuksetta

taisivat olla. Siinä sitten ihan spontaanisti ne allekirjoittivat kaupungille aloitteen, että tämä Kolin alue on laajempaan tarkasteluun asettava, ei pelkästään vain jonkun yrittäjän ranta-kaavotouhuna voi viedä eteenpäin, on sen verran arvokkaasta alueesta kysymys että se vaatii hieman laajemmalle pohjalle tämän tarkastelun. Kaupungin hallinnossa merkattiin tiedoksi että yli 60 allekirjoitusta [sisältävä] aloite on otettu vastaan ja pistetään mappiin ja sillä sipuli. Ei tapahtunut mitään. Kaavoitus eteni niin kuin nyt hyvässä bisnesmaailmassa etenee. Ja siinä oltiin sitten vähän allapäin ja pahoilla mielin että näinkö tässä sitten kävi että ei mitään tapahtunutkaan.

Eihän tämä näin voi käydä

– Kolin alueen suojeluryhmä saa alkunsa

Lyhkäsen nolvottamisvaiheen jälkeen tultiin siihen tulokseen että eihän tämä näin voi käydä ja perustettiin Kolin alueen suojeluryhmä, aluksi meitä oli kymmenkunta jäsentä. Me tehtiin sellainen muistio jossa tuotiin esiin että mitä meidän mielestä tässä pitäis nyt sitten tehdä ja otettiin kaupunkiin yhteyttä. Kaupunki ei sitä noteraannut yhtään millään tavalla. No me sitten ajateltiin että kun ei kerran paikallishallintoon saada minkäänlaista kontaktia niin alotetaan huipulta niin kuin montun kaivaminen vaan. Otettiin [yhteyttä] arkkikiispaan ja pääministeriin ja ympäristöministeriöön, lähdettiin niin korkealta tasolta liikkeelle kun me vain osattiin. Siitähän Lieksan kaupunki syytti meitä että minkä takia te nyt näin päin tämän, että ei nyt mennyt oikeassa järjestyksessä nämä hallintokuviot. No me, että kun teihin ei saa minkäänlaista kontaktia niin jotainhan meidän pitää tehdä. Siitä tuli sitten julkinen homma ja kyllä sitä tiedostusvälineet sitten uutisoivat. Samalla käynnistettiin vetoomuskampanja, suojeluryhmä ideoi sen [koska] kaavoituspäätöksellä Kolia ei pystytty suojelemaan, se on niin huterä, sitähän voi muuttaa taas uudella kaavalla ja pelkän kaavan-

Ilmari Martikainen savusaunassaan.
Kuva: Matti Pihlatie

vahvistajan allekirjoitus se riittää mut jos saadaan laki, niin se on jonkun verran jämäkämpi. Siinä tehtiin sitten vetoomus Kolin kansallispuiston perustamiseksi ja ruvettiin veivaamaan monistuskoneella sitä vetoomuslanketta ja ajateltiin että jos me 2000 nimeä saadaan tähän niin sitten meillä on vahvat tuet takana. Ja sitä sitten läheteltiin tutuille ja tuntemattomille.

Sehän lähti siis liikkeelle ihan tästä paikalliselta tasolta, muun muassa tämä samainen Kolin suurimman talon vanha isäntä ja opettajia Lieksasta ja Lieksan kauppalan eläkkeellä oleva sihteeri Aarne Purola, tällmösiä vanhoja pappoja.

Se oli yhtenä valomerenä se koko huippu

– Mielenosoitus ja mediamylläkkä

Meillä oli itsenäisyyspäivän kynttilämielenosoitus Ukko-Kolilla, -89 muistaakseni. Sinne tuli Joensuusta ja Lieksastakin bussilasteittain ihmisiä ja meillä oli tuhannen kappaletta hautakenttilöitä, sytytettiin ne sinne Ukko-Kolille meneville portaille ja

poluille ja huipulle että se oli yhtenä valomerenä se koko huipu. Se tilaisuus sitten räjäytti median, siellä oli pari televisioo ja usseita lehtitoimittajia, ihan valtakunnan [tasolla] ja se räjäytti sitten tämän tiedotuspuolen niin että sen itsenäisyyspäivän jälkeen tämän suojeluryhmän ei tarvinnut panna tikkua ristiin vaan meitä pommitti kaikki tiedotusvälineet Huvudstadsbladetistä lähtien. Yli 80-prosenttisesti kaikki tiedotusvälineet kirjoittivat suojelumuotoisesti. Ja sitten Luonnonsuojeluliitto lähti kuvioihin mukaan ja ne painattivat jäsenlehtiensä väliin tämän vetoomuskaavakkeen, jossa valtioneuvostoa kehoitettiin ryhtymään toimiin. Niitä tuli tuhansittain vuorokaudessa niitä nimiä heille. Ja sehän ei kestänyt kuin muutamia kuukausia koko se nimienkeruuljanssi niin 84 000 nimmeekö siihen sitten tuli. Ja se poikkesi siis sikäli että siellä nyt oli näitä Von Wrightia ja tällaisia jotka ei ihan joka poninhäntäpojan lankettiin nimeänsä piste. Ja 14 tiede- ja kulttuuriseuraa [tuli mukaan] omalla vetoomuksellaan, mikä on poikkeuksellista, ja lähes 200 tiede- ja kulttuurielämän edustajaa vielä omana vetoomuksenaan.

Mitenkäs nyt suu pannaan?

Valtio [ja] ympäristöministeriö suhtautuivat aluksi hyvin penseästi tähän suojeluhankkeeseen. Vetoomuslanketit olivat jo kierron päällä, kun täällä oli maakuntahallinnon, lääninhallituksen puolesta kutsuttu koolle ympäristöministeriön kaavoituspäällikkö Pentti Pantzar, maakunnan pomot ja kaavoittajat sekä Lieksan kaupunki. Muistan, kuinka tämä Pantzar totesi, että Kolille ei perusteta kansallispuistoa, vaan tämä asia tullaan hoitamaan kaavoitusteitse.

Ja [eräs] toimittaja tuli minulle nenän etteen sanomaan, että mitenkäs nyt suu pannaan. Meillä oli vetoomukset jo, niitä oli kerätty jo niitä nimiä. No eihän siinä mittään sitten, käytiin yli 80 000 nimeä viemässä tuonne ympäristöministeri [Kaj-Ole Johannes] Bärhundille, meillä oli sherpat, jotka kantoi nii-

tä mappipinoja sinne hänen pöydälleen ja sitten oli ne muut vetoomukset ja tämä median kova paine ja niin poliitikotkin sitten rupesivat miettimään, että kummallekka puolen tässä nyt kannattas äänten takia kallistua. Aika nopeessa tempossa ympäristöministeriökin muutti kantaa ja rupes valmistelemaan Kolin kansallispuistolakia. Ja sotahan oli sitten täällä paikkakunnalla sitten todella sitä suuruusluokkaa, että hyvä ettei ruumiita tullut.

En tiedä olisiko kansallispuistoa vieläkin jos kaupunki ois ollut halukas neuvottelemaan

Mehän pyydettiin, siis polvin rukkoiltiin Lieksan kaupunkia, että antakaa meille 10 minuuttia aikaa, että meidän oma näkemys tuodaan esille näille kaupunginvaltuutetuille, niin ei tippunu, teillä ei oo mittään assiita, että kyllä he osaa tämän homman hoitaa. Ja he tekivät sitten tänne Kolille sitten maastokatselmuksen, että he perehtyy tähän, mistä täällä on kysymys ja [sanoivat, että] sinne ei teillä ei ole mittään asiaa tulla suutanne aukomaan, että kyllä he tämän homman hoitaa. Se oli niin totaallinen torjunta kaupungin hallinnon ja virkamiesten ja poliittisen johdon taholta tälle suojeluryhmälle ja suojeluajatukselle, ettei minkäänlaista... Toisaalta se oli nimenomaan hyvä, että ne totaalisesti torju, me sitten lähettiin sieltä montun päältä kaivamaan, ylemmältä taholta. Mehän tarjottiin neuvottelutietä ja kompromissia, en tiedä olisiko vielä kansallispuistoa tänäkään päivänä jos Lieksan kaupunki ois ollut halukas neuvottelemaan.

Karjalan menetykseen verrattavissa oleva isku

– Hallitus ottaa kantaa kansallispuistolakiin

Se oli sitten shokeeraavaa kun silloinen Holkerin hallitus ilta-koulussa otti ensimmäisen kerran kantaa Kolin kansallispuiston lain suhteen, niin lehdet uutisoivat seuraavana päivänä että Kolille perustetaan 2500 hehtaaria kansallispuistoo, hotelli puretaan ja rinteet puretaan. Silloinen maaherra (Esa Timonen) sanoi, että tämä on Karjalan menetykseen verrattavissa oleva isku tähän maakuntaan ja siitä tuli Karjalaiseenkin parin sivun juttu, että minkälainen onnettomuus tätä maakuntaa on kohdannut, kun tänne on tarkoitus perustaa kansallispuisto. Sehän oli sen hallituksen taikka sen eduskunnan viimesenä asiana, ennen kuin tuli uudet vaalit. Viimesenä asiana tämä Kolin kansallispuistolaki sitten päätettiin, sitä yritettiin vetkuttaa, että kun se saatais siirrettyks seuraavan hallituksen hommaksi ja jos saatais ministeri vaihtumaan ja vesitetty [koko juttu]. Se nyt meni kuitenkin sillä tavalla, että sen eduskunnan viimeisenä päätöksenä Kolin kansallispuistolaki vahvistettiin 1991.

Mehän ei niin paljoo vaadittu kun meille annettiin

Ei siinä kompromisseja ollut, meidän ei niin paljoo vaadittu kuin, mitä meille annettiin. Siinähan oli välillä kyllä niin tarkalla tilanne, että se oli siis viikoista, ellei päivistä kysymys. Lieksan kaupunginvaltuustohan vielä vahvisti tämän Paimenenvaaran rantakaavan sen jälkeen, kun valtioneuvosto oli jo tehnyt periaatepäätöksen Kolin kansallispuiston perustamiseksi, monta kuukautta sen jälkeen, ne niin härkäpäisesti uskoivat ja ajoivat [rakennussuunnitelmaa ja kaavoitusta] eteenpäin. Meillä oli suora yhteys silloiseen ympäristöministeri Bärlundin, ja hänen kotinumeronsa oli. Kun kaupunginvaltuusto teki illalla päätöksen, niin aamulla oli jo toimenpidekielto tuolta ministeriöstä päällä, koska me yön aikana pystyttiin toimimaan etteenpäin.

Kasvua tarvitaan, mutta ei tätä aineellista

– Kolista ja ihmisestä

Minä koen sen, enkä ainoastaan minä koe sitä, vaan hyvin moni muukin, että Koli on niin ainutlaatuisen hieno paikka, että jos se vain pelkästään välinearvona koetaan tälle matkailubisnekselle, niin se on kyllä niin väärin, niin väärin, koska ihminen on kuitenkin henkinen olento, ollakseen ihminen. Ei me olla pelkästään käpyjen kerräjiä. Minä olen arkkiaatri Pelkosen kanssa samaa mieltä, että kasvua tarvitaan, mutta ei tätä aineellista, materiaalin kerräämistä, vaan henkistä kasvua. Minun mielestä Koli antaa siihen hyvin suuret mahdollisuudet, Järnefeltin kalliolla saattaa eksistentiaalisia tuntemuksia, ihmisellä ajatuksia herätä, että mikä on tämän kaiken tarkoitus ja onko oikein, että me tämä luontomaisema kuorutetaan tekniikalla, tehdään sinne näitä rakennuksia ja lissää laskettelurinteitä, tapetaan tämä henkinen latausmahdollisuus, joka herättäisi ihmisiä ajattelemaan.

Suoma ja Ilmari
Martikainen.
Kuva: Ismo Hyttinen

Nyt on aikaa nuita lintuja seurata ja kuunnella

– Sinikka Heiskanen ja kotilinnut

Notkolan tila, Jakokoski, Kontiolahti

Kaisu Mustonen

Sinikka Heiskanen.
Kuva: Matti Pihlatie

Sinikka Heiskanen tuli aikanaan miniäksi Kontiolahden Jakokosken kylään Notkolan tilalle. Pientilallisten tyttärenä Sinikka oli jo nuorena oppinut pärjäämään maaseudun elämässä ja havainnoimaan ympäröivää luontoa. Nyt Sinikalla on aikaa tarkkailla varsinkin rakkaita kotilintuja, sekä sienestää ja marjastaa lähialueilla.

Notkolan tilasta

Minä oon tullu miniäksi tähän 60-luvulla, 1961. Siinä oli appi ja anoppi ja Reino, mieheni, ja Reinon siskoja ja veljiä vielä tässä asumassa, jotka sitten pikkuhiljaa yks toisensa jälkeen muuttivat ommiin koteihinsa. Karjataloutta oli, -92 viimeiset nuoret eläimet lähti pois. Meillä oli keskimäärin kymmenen lehmää ja nuori karja. Kotitarvekalastus oli [lisänä] ja mies teki savottatöitä ja sitten hän kierti paljon tuolla renkinä Pölösen Väinön koneihen kanssa ja höyläystä tekivät, ja sitten hänellä oli serkkusa kanssa sahausyritys ihan omakohtasena työnään. Meille sitten aikoinaan synty kaks poikaa, -64 ja -66. Tässä appi ja anoppi kanssa tekivät maanviljelystyötä ja minä olin siinä tietysti sekä mies oli, mutta hän oli aika paljon sitten siellä vie-raassa työssä.

Kotitarvekalassa Pielisjoella

Pielisjoki oli siihen aikaan sellainen, että varmaan tuon Uimaharjun tehtaan tiimoilta tuli tätä vesisaastetta, jossa oli niitä, mitähän ne oli ne epämääräiset lautat aina tuossa veen pinnalla ja sitten oli verkoissa kanssa. Tietysti kalat oli ihan syötäviä, hyvän makusia, mutta aina se verkkojen siivous oli tarpeellinen, yhteen aikaan. Mutta kyllä sitten rupes ne saastelautat pois häviimään, sitten viime aikona, kun kalastettiin.

[Se oli] varmaan kaheksankymmentäluvun loppupuolta, kun lopetettiin. Ja sitten jonkun verran Salamilammilla oli sitä kalastusta, etenkin talavella, talaviverkkokalastusta oli, madetta siellä oli ja haukee. [Minun] mies, hän serkkunsa ja setänsä kanssa kävi, jotta niillä varmasti oli kokemuksen tulos, että mistä mahdollisesti [saa kalaa], missä on kalapaikat. Kyllä hän siellä olin mukana minäkin.

Vuodenkierto – Kevät ja linnut

Minä oon keväällä syntynyt, niin kyllä se on kevät [kun vuosi alkaa]. Toukokuu kun on, lumet lähtöö ja kaikki rupevaa viher-tämään. Kyllä se vihreyden ja lintujen tuleminen, se on se aika, jollon minä en tästä poistuisi, nyt kun on aikaa nuita lintujakin seurata ja kuunnella. Minä en sillä tavalla erota [lintuja äänes-tä], vaan kyllä viime kesänä, kun mulla on tuo pihamökki tuos-sa, minä nukuin siellä kesäkuun alusta elokuun loppuun, niin siellä kun iltasella ja yöllä kuulen, jos millon unelta suapi kuun-nella: onkohan se satakieli, erittäin hyvin laulava lintu. Siinä on nyt pönttöjä joka puolella ja minä seurasin niihen pesimistou-huja ja sitten kun ne kertaalleen lähti, ne linnut pesistä, sitten minä nukuin muutaman yön oikein rauhassa, vaan sitten kun rupes uus pesintä tulemaan, siinä oli seuraamista sitten. Yks-toista tiaisen poikasta, juhannusaattona näin, kun lähti poika-set tuosta pesästä, niin pullakoita, kaikki oli niin kauniita. Sitte viis poikasta oli sinittäisella toisessa pöntössä.

Huono-onninen sinitiaainen

Minä laitoin tuonne pöntön, kun Esa-poika teki näitä pönttöjä ja yhen oli jättännä muka malliks. Huomasin, että siellä on vielä yks pönttö, joka ei oo puuhun laitettu, niin minäpä laitoin sen puuhun. Sillä ei ollu käyttöä, kun kaikki oli ruvenna pesimään jo.

Sitten yks sinitiaainen huomasi, että ai, tuossa on vielä pönttö, mutta se oli vähän huono-onninen se tiaainen, siinä kun se hau-to. Minä huomasin että, nyt se rupes ruokkimaan ja tottakai minä sitä seurasin, että mitenkä pitkään se ruok-kii. Viikko vain siitä, kun se rupes ruokkimaan, niin tuli yks poikainen pöntön reiän suulle ja minä näin, että se tuli aamupäiväs-tä siihen ja ihan iltaan asti oli, sitten se oli hä-vinnä se poikainen siitä. Se oikein nukku, nukku

näinikkään tökötti siellä aukossa. Kahtena päivänä se sitä teki ja minä ajattelin, että mikäähän tämä asia nyt oikein on. Sitten minä en enää jaksanna vahtii, tulin iltapalalle, niin sillä ai-kana oli sitten hävinnä se poikane. Seuraavana päivänä sitten aukasin sen pöntön pohjan, jotta tilanteen katon, kun ei nä-kyny emmoo. Siellä oli kaks poikasta kuolleena, siellä pöntön pohjalla. Siinä oli semmonen juttu, kun se rupes ruokkimaan niitä, silloin oli monta vuorokautta oikein kylmät ja satteiset päivät. Se tuuli oli siihen pöntön aukkoon päin ja varmaan me-nehtyivät näläkään, se ei emo ravintoo suanna kun sille yhelle ahneimmalle, oli ihan semmonen harmi kyllä sitten. En minä nyt kaikkii pönttöjä vahi, mutta tässä mökin ympärillä.

Sinitiaainen. Kuva: Eero Murtomäki

Ei tarvi ajaa puolukkaan

– Marjat ja sienet ihan lähellä

Puolukka

Ei tarvii ajaa [autolla kauas puolukkaan], kyllä [marja- ja sieni-paikat on] ihan tässä [lähellä]. Minulla oli niin monta ämpärii mukana, niin ajattelin, että ei sitä jaksa kantaa. Semmonen oisko kolomesattaa metriä tuolta tietä ja sinne jäi niin paljon puolukoita, kyllä mul-la viis sankollista hilloo oli syksyllä itelle. Satakaksymmentä [litraa] oli nyt, yli nel-jäsattaa on ollu paraana vuotena.

Kuva: Eero Murtomäki

Sienet

Kuva: Rita Lukkarinen

Kantarellihan se tietysti ois semmonen heleppo kerättävä ja siivottava, vaan minä en oo oikeestaan niitä vielä kunnol-la löytännä, se on myöhäsyntysesti tullu minulla kuvioihin mukkaan. Kyllä rouskut on se pääasiallinen sieni mitä minä otan. Tattia otan kyllä kanssa. Omilta vanhem-milta [opin sienet], lapsuuden koissahan kerättiin paljon ja tuntu, jotta silloin oli kyllä paljon sieniä. Nyt on sitten semmo-nen sienimehtä, ei tarvi etemmäs lähteä kun ovesta lähtöö ulos, tuossa rinteessä. [Vanhemmat oli] ihan nuita pienviljelijöitä, jotta sitä työtä on kyllä ihan lapsesta asti oppinna tekemään. Oon ollu oikein tyytyväinen, että on ollu mahdollisuus tehdä ja oppii kaikkii. Ei sormi pyöreesti mäne suuhun, jos tulloo joku semmonen työ, jota pitäisi osata. Jos esimerkiksi ei johosta tule vettä, niin tietää että sitä kaivosta tulee lisää. Ja jos on sähköt poikki, niin panoo hellaan tulen ja keittää siinä, jos on tarve.

Syksy ja lintujen muutto

En varsinaisesti kytää niitä isoja parvia, mutta mitä satun näkemään, kun en sillätavalla tuolla pää pystyssä kuleksi. Kun ne ääntelee, niin sillon ne huomioipi. Kyllä sitten nämä kotilinnut, niin kyllä sen melekein tietää, jotta, millon pääskyset hyvästilennolla käyvät. Se on heidän kotiinlähtö sitten, että tää on semmonen työpaikka heille, tämä Suomessa-käynti. En minä sitä mitenkään masentavasti koe. Minä jään tänne sitten oottamaan tuas seuraavaa kevättä.

Haarapääskyjä.
Kuva: Eero Murtomäki

Maiseman muutos

– Lapsuuden sammalikosta taimikoksi

On yks kohta, jonka voin sanoo. Sillon kun minä tulin tänne, [lähellä] on ollu joskus asutus ammon ajat sitten, siellä rauniot oli ja varmaan löytyisi vieläkin jotaki kiviä. Siellä on ollu pelto, se on "mökinpeltona" käsitelty sitä aluetta, niin sillon siellä oli hyvin paksuja kuusia, ne oli siihen pellolle kasvaneet. Siinä pellolla oli minun mielestä niin sanomattoman kaunis sammalikko. Tietysti voi olla, jotta muistot kultaa näitä asioita, mutta semmonen on erikoisimmin minun mieleeni jännä, se sammalikko, kun se oli niin pehmyt. Ja ihan vain kuuset, että siellä ei ollu aluskasvillisuutta mitään, ne oli niin paksut ja vahvat ne kuuset, että sinne ei sitä valoo tullu. Mutta se sammalikko oli sitten erityinen. Nyt oon silläkin alueella metissä kulkenna, siellähän on nyt taas uuvet, nuoret puut ja taimet, ei haisuakaan siitä sammalikosta oo enää.

Kaivoksista

Kyllä se [kaivosasia on ajatuksia herättänyt]. En minä ainakaan myönteisellä kannalla tietenkään oo, jotta varmastihan se on tuo vesi semmonen, ihmisille juoma-ruoka-aine, jonka toivos olevan puhas. Ja nyt oon tullu huomaamaan, miten makeeta se on, tää meidän tavallinen vesi, se on hyvää. Kyllähän varmaan vaikuttais siihen [tämä kaivosasia], näkihän ne sillon, ne löntit tuolla Pielisjoessa tuon Uimaharjun tehtaan tiimoilta.

*Se, minkä myö tunnetaan
kotiseuvuks, kodeiks, ja
hienoks asuinpaikaks, [niin]
se voijaan meiltä alta viiä
– Riutan uraanivaltaus*

Helena Pehkonen ja Olavi Louhelainen,
Riutan kylä, Eno

Kaisu Mustonen

Helena: Tämä tietysti tämä luonnonrakkaus meillä on molemmilla ihan jo syntymäpaikan perusteella tullutta. Minun kotipaikka on tuossa kahen kilsan päässä ja Olavin tässä, ni myö on kasvettu keskenään tässä. Luonto on aina ollu semmonen paikka, minne on päässy rähinöitä pakkoon.

*Paras yritysidea meiltä tuo rupiliskon
kasvattaminen – kaikki keinot käyttöön*

Olavi: Lantalan seinästä on riuvvut tuossa kunniakirjan kehyksessä. Ne hais vielä lehmänpaskalle, kun [tein] niitä. Toukkien muotoilu oli kuarnan alla.

Helena: Siinä on Hannele Pokan allekirjottama kunniakirja, kun tehtiin tuonne se suojelualue suojelemaan rupiliskoo, ELY-keskuksen alotteesta. Tottahan myö semmoseen tartuttiin, kun urraanivaltausuhkakii on ollu piällä jo vuosii.

Olavi: Paras tienesti tältä tilalta.

Helena: On se aika viehättävä paikka, Olavin mielestä ryteikkö, minun mielestä mukava lähteinen ja pusikoinen. Entinen pikunen pellow tiekare, suo jonka viljeleminen ei oo ikinä onnistunu varmaan kun hevospelissä. Suon ympärillä mehtä, joka ei euron kuvat silimissä kulukevalle oo mieleinen, hijaskasvunen puusto, mutta ihan hyvä sien- ja marjapaikka. Riistalle oikein hyvä.

Kolvananuuro, Pienikoirilampi. Kuva: Matti Pihlatie

Rupilisko. Kuva: Jaakko Kilpiäinen

Oon pennusta asti siinä kalastanu

– Olavin ja Helenan maankäytöstä ja vuodenkierrosta

Olavi: Huhtikuussa kumpikii ollaan synnytty ja sen verran koko ikäsä muahenkisissä hommissa mukana oltu, jotta kevväästä-hän se vuojenkierto alakkaa. Kesä on niin lyhyt, jotta kun nuita kenkäheinnii kokkoilloo pelloilta, niin sepä kohta alakkaakkii jo jäniksenmetätys ja eikä mäne pitkään, kun jo lumen auraus ja varsojen koulutus. Välissä on tietysti marjankerruut ja muu kellarintäyttö talaven varalle. Hirviporukassa en oo, supikoirii pyyyvän loukulla. Pienriistoo metätän vaihtelevalla tuloksella. Reeverturan kansa on jänismetätys mukavoo.

Huhtikuussahan se alakaa kalastus, hauvvenkutu. Talavikalastusta en oo harrastanu. Kevväällä tuloo kaloo kahen ihmisen talloutteen joskus liikookii, niin jotta Elvis, meijjän koirahii kyllästyy jo kalan makkuun. Kesällä sitten sillon tällön kala kerrallaan, sopivasti, sitä ei ainakkaa voi ryöstökälastukseks sannoo. Kevväällä katiskalla, kesällä ja syksyllä verkolla. Urkkalampi antaa minkä antaa. Luonto antaa satoa minkä antaa, tointaako sitä vastaan pullikoijja.

Helena ja Olavi. Kuva: Matti Pihlatie

Helena: Muuttolintujahan sitä kevväällä alakaa korvat höröllä kyttäilemään. Lintujen ruokintapaikalta on mukava ikkunas-ta käsin seurata muuttomatalla olevia ja tänne pesimään jäivii. Joutsenten iän on se melekkein ensimmäinen kevvään merkki,

ja mustarastas. Kesä männöökkii sitten ulukona suurimmaks osaks, kuka sitä nyt neljän seinän sisällä. Loppukesän ja syksyn suapi kulumaan liijjankii nopeesti, kun säilöö kesän luonnonantimii kellariin ja pakastimeen. Pikkunen kasvimaa on ja luonnosta suapi 500 metrin sätteeltä marjoja ja sienii, minkä tarvii. Puutarhakii tuottaa satoa ja sekii on Luojassa. Minusta huolimata sieltä suapi vuojenkulusta riippuen millon muhkeen tuoton, millon vähä vuatimattomamman. Marras-joulukuussa onkii sitten melekein talaviunien aika, se on mukava aika olla iliman mittää ylimiärästä. Kevväällä tuloo sitten ne luonnonmukaset kirkasvalohoiijot, jaksohan tuota käyvvä töissäkii iliman keinotekosta kotkotusta, ku ei vuaji iteltään jatkuvoo liikekannallepanoo. Syksytalavi on lepoaikoo. Ja siinäpä sitä sitten jo talavikuukausille mielessä kehittyä ideoita talaviharrastuksillekkii, näitä säperryksiä riittää, ja lukemista.

Uraanikaivokseen tähtäävä valtaus jo vuosia

Helena: Televisiosta suatiin tieto, jotta kunnanisiä on käyty pehmittämässä, jotta Kuusojan kankaalle ja Riuttaan on tulossa uraanivaltaus, joka tuopi tänne rahhoo repputolokulla ja työpaikkoja jopa satoja. Kukkaa ei lotkauttanu korvoosakkaa, jotta tärkeä pohjavesalue on valtausalueen rajalla, silimiin muulatut eurot sotki tuas jären. Onneks tuo Talavivuara on tainnu euron kiiltoa jo himmentee. Tiällä saloseuvvuilla kun on, on se puhas ves jo tärkeimmästä piästä muutennii, kaupunkilaisethan ne ei tarvii sitä paljo ajatella, kun joku sitä vain jostain hommovaa hanasta laskettaviks.

Olavi: Kummoo porukkoo ne valtausyhtiön palakkalaiset, kun pyöriit ympärillä sanoookaa virkkamata. Ei ne meinoos antautuu juttusille, vaikka metässä vilahteloo. Yhen sain kiinni hevosella, muuten ei ois tavottannakkaa, van vähäsananenhan tuo vilsapiä oli. Ja toiset linjanvetäjät mökin nurkalle keskelle

tietä jättää kyselemätä autosa, eipä se kaikilta onnistukkaa. On niitä pyöriny tiällä viksumpiikkii muaperän tutkijoita. Eipä tuo jatkuvasti nimmeesä vaihtavan valtausyhtiön toiminta kovin reilulta ja rehelliseltä oo tuntunu alusta pittäinkää.

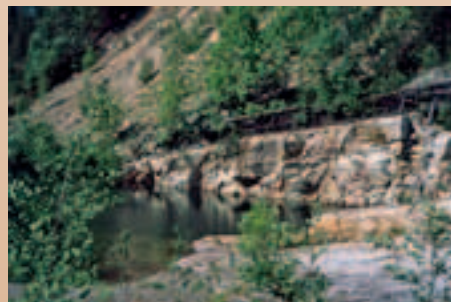
Helena: Kontiolahella oli Enon ja Kontiolahen luonnonystävien järjestämä tiedotustilaisuus uraanivaltausasiasista. Sieltähän se alako vasta tieto tulla, missä männään. Kahvinkeitolla ja -myynnillä sitä alettiin kerätä rahoo, jotta suatais lehti-ilimotuksiin rahhoo kasaan näistä tilasuuksista, missä valtausasiasta keskustellaan. Ahon Markku ja Tormulaisen Tuomohan ne on olleet, ne puuhamiehet. Ja aika äkkiä se porukka laajeni ja tieto kuluki. Enon seurakunnan tuki ja panostus jo kansalaisliikkeen alakuvaiheessa on ollu mahottoman iso asia, ja sen paljonpuhutun Talavivuaran tiimolta on tainnu jo aika monta ihmistä ruveta ajattelemaan omilla aivoillaankii, sehän ei tietysti oo suotavoo kaikkien kannalta.

Tämä kulutushysterian liehtominen on toisella puolella ja Linkolan ajatukset toisella. Eläppä tässä sitten Jumalisesti. Kumpanenkii puol haluvaa siäntöjä ja lakija tehä, jotta kansalainen ei vain oppis missään tappauksessa omia aivoijiaan käyttämään etes omassa talouudessaan. Suuruuvenhulluus isköö kaikkiin, missää ei kohtuus tule kyseeseenkää.

Olavi ajaa traktoria heinäkuussa 2013. Kuva: Matti Pihlatie

Enon Paukkajanvaarassa toimi 1959-1962 Suomen tähän mennessä ainoa uranikaivos. IAEA:n ja STUK:in arkistotietojen mukaan noin 30,000 kiloa urania vietiin Ruotsiin kaivokselta, sen käyttötarkoitus ei käy selville arkistolähteistä. STUK tutki vanhaa kaivosta pitkään 1980-luvulla, ja 1990-luvun alussa alue peitettiin. Jatkoseurantaa tehdään. Louhoksen läpi virtaavan joen sedimenteissä on vielä jäänteitä uranikaivos-toiminnasta. Laskuvirtaama purkautuu Pielisen Hirvilahteen.

Paukkajanvaaran entisen uranikaivosalueen maisemia ja varoituskyltti. Kuvat. Timo Turunen

Kyllähän se [luonto] melekeen kaikki kaikessa on

*– Suhteesta luontoon, metsään
ja maaseutuelinkeinoihin*

Mansikanviljelijät Elvi ja Kauko Heiskanen

Kaisu Mustonen

Elvi ja Kauko Heiskanen ovat mansikanviljelijöitä Enon Novikasta. Tilalla viljellään myös paikallista Enolaista kaskinaurista ja vaalitaan vanhojen paikalliskantojen jatkuvuutta. Elvi ja Kauko ovat elinaikanaan tarttuneet moniin maaseutuelinkeinoihin, kalastuksesta sienestykseen. Poika Jari viljelee myös.

Kauko Heiskanen.
Kuva: Matti Pihlatie

Mistä teillä on lähtenyt kiinnostus näihin paikalliskantoihin?

Kauko: Niin, tuota ryväsipuliha meillä oli vain, että säilyy tuo kanta ennee. Se on 40 vuotta ollu viljelyssä, meillä tuo ryväsipuli, että se on se vanha, se mikä monta tekkee. Hyvin tykänneet siitä ihmiset, se mänis kaupaks hyvin, vaan nyt ei oo muutammiin vuosiin tullu myytäväks asti sitä. Tämä [nauris], minä sain tuolta Kuusjärveltä, tai Ennoohan se on sekkii. Se oli kai jo sillon 80-ikäinen tämä pappa, kuka anto [siemenet]. Me olttiin kotiseutujuhlassa tuolla vanhassa Kaltimossa ja hällä oli se pieni naurishauta siinä. Tietysti innostuttiin ja minä sitten heti sanoin, että etkö myy meillekkii näitä siemmenii. Myö haluttais jatkaa tätä, niin se hyvin mielellään sanoi, että jatkakkaa vaan, kun sillä oli aivan kattoon asti niitä.

Elvi: Sehän papparainen sano vielä sillä tavalla, että jonkun pitäts jatkoo tätä, että ei katkeis, ettei koko siemen häviäsi.

Kauko: Oisko se 1976 kun alotettiin, kyllähän se on minun mielestä tärkkeetä, kun kerran hyväks havaittu ja satoja vuossii on tätähi viljelty jo ennen kun peruna tuli, niin tätä on jo viljelty.

Mistä se sipuli tuli?

Kauko: No se on varmaan Elvin kotipihasta Pielisjärveltä.

Elvi: Niin, äiti anto, sillon kun läksin, sano vielä että tiität miten säilytettään kuivana ne siemenet, että elä anna hävitä.

Kauko: Ongelmoo on aina siinä säilytyksessä, että ei taho säilyy.

Elvi: Se on semmonen punertava, vanahanajan, hyvin voimakas sipuli. Se oli kun Kuopijoonni aina mäntiin elonkorjuuta-pahtumaan, niin siellä oli aina sipulista hirmunen kysely. Ja Joensuussa, vanahemmat ihmiset tunsivat kaikki, että vielä on tätä vanahoo, niin se oli kyllä, sitä tunsii tervetulleeksi, ihan toivottivat mummut ja papat siellä, harvoin myyjee sillä tavalla. Ei vain sua nuita siemennii ennee mistään.

Mitenkä tuon naurishaudan teon opit?

Naurishauta. Kuva: Matti Pihlatie

Kauko: No minä oon melkkeen ite keksinä aika paljon siihen, ei valmista sapluunoo oikkeen oo ollu, mutta pikkasen sain alkuu siihen kun sain ne siemenetkin siellä, vanahassa Kaltimossa Myö [kun tehään] myynttiin, niin tehään aika suuri se hauta, siin on jottai 80 senttii syvä kuoppa. Sitte suunnilleen metrin kanttiisa tai vähän yli ja siihen hehto tai puoltoista nauriita ja ne kivet kuumennetaan, niihen [riukujen] päälle ja sieltä vieritellään kuoppaan.

Pieni vene oli vielä ja myrskyt aina oli

– Muikunpyyntiä Pielisellä

Elvi: Myö kanssa sillon joskus pyyettiin Pieliseltä muikkuu syksyllä kutuaikaan, pyyettiin me talvellakkii, se on kyllä kylmee hommo.

Kauko: Urakalla pyyettiin kuukauden päivät. Joka uamu lähettiin, vaikka kuinka kova tuuli ja pieni vene.

Elvi: Verkolla [pyyettiin], ja sitten piästelttiin siellä ja pieni vene oli vielä, ja voi hyvä ihme, myrskyt aina oli.

Kauko: Oli parikytä verkkoo aina, joku 15 ja viis metrii korkkee. Ja yötä olttiin aina siellä saarella.

Elvi: Niin olttiin siellä yötähhi, kyllä sitä aina nuorena jakso siellä. Ja kalat, muikkukeittooo keitettiin oli voita mukana ja paistettiin ja vaikka mitä.

Kauko: Verkothan minä ite aina tein, katiskat ja rysät kansa tein.

Miten opit ne rysät tekemään?

Kauko: No kaverit tuossa, tuo Mönkkönen tuossa, vanaha, sillon aikoinaan teki niitä, niin sieltä kautta on jääny tietoja. Me sillon joskus pyyettiin lahnookkii kutuaikkaan, tuli hyviä saa-liita, vaan se oli semmosta onnenkauppaa, että miten se sattuu se kutuaika. Muutaman kerran meni melkeen tönköks rysät, kun siinä oli niin paljon, siinä oli toistasataa killoa, eikä ollu hyvin suuri se rysä. Niin se on vaan, kun ne paikat tietää, mutta jos veen korkeus vaihtelloo ja muuta semmosta hämminkiä, niin se ei välttämättä ihan samoille paikoille tule.

Minkälaisia ajatuksia se herätti, kun tuo joki kahlittiin ja noita voimalaitoksia tuli?

Kauko: No kyllähän se aikalailla pahoja ajatuksia. Eipä siinä paljon [ihmisiltä mielipiteitä kukaan kysellyt], minä pikkasen muistan, kun Saapaskoski oli vappaa vielä ja pikkupoikana kävin ongella. Siellä semmoinen lohi hyppäs, muutama ja siellä oli niitä mertoja, oli niitä risumertoja, hyvin laitettuja oli, hyppeemällähän se meni siihen mertaan sitten, ne ol semmossiin

kohtiin laitettuja, missä se oletettiin, että tuossa se hyppäjä, ne oli piältä avonaissii. Ne ol nuista kuusenoksista tai katajista tehtyjä. [Isännillä oli omat paikat], siellä kun oli näitä oikeuksii, tiloilla. Eikä ne oo pyytämällä loppuna, ei ne oo niin paljon pystynnä sitä pyytämään. Kyllähän siinä on korvaamaton vahinko tullunna.

Pajasalmen kalapato Pielisjoen Utrankoskessa.
Kuva: T.H. Järvi 1914. Museovirasto

Se on luonnon riistämistä oikeestaan. Ne kuuluu metsään ne muurahaiset, antaa niiden tehdä omiaan, omissa oloissaan olla muurahaisten

– Muurahaisen munien keruusta

Mistäs se tuli sitten se muurahaisten munien keruu?

Elvi: No se oli kans.

Kauko: No se oli, myö tuolla ihan vähän aikko, mitä se oli, Li-

perin puolta, asuttiin sillon alakuun, siellä puhuivat siitä munituksesta, joku jo neuvo, niin kokkeillahan sitä piti sitte heti.

Elvi: Heinätyshii, ne huastoivat, jotta kun oli heinäthii jäännä tekemätä sillon parhainta aikaa, ku kusiaiasen munii piti kerätä.

Kauko: Muutamina vuosina, en minä sitten, en minä oikeen tykännä myöhemmin, että eihän se oo, se on luonnon riistämistä oikeestaan. Ne kuuluu metsään, ne muurahaiset, antaa niiden tehdä omiaan, omissa oloissaan olla muurahaisten.

Elvi: Minä muistan, kun poijan kanssa aina mäntiin heinälle minun kotipaikalle, kun veli asu äitin kanssa, niin junassa kun se aina huasto, kun se oli hyvin puhelias, huasto, pikkunen poika ol, jokaisen luona kuluki ja istu, niin tiesikkö, se immeisiltä uteli, että mittee ne äiti ja isä tekee, äiti ja isä kusiaisenmunni kerree. Sitten ne nauroivat siellä ja kyselivät, että mitenkö sitä tehhään ja poika sano, että ettekö työ nyt ällyy, se koitti selvittee.

Kauko: Tavallaan koteloitahan ne on jo ne, ne on semmosta puolensentin mittasta, lintujen ruuakshan ne käytti niitä, pienien lintujen.

Elvi: Yöt [niitä] saunassa kuivasin. Meillähii oli tuo vanha sauna, tai ei ollukkaan vielä tässä tehty remonttii sillon, saunassa kuivasin niitä, ne piti ihan rapista.

Kauko: Tiälläkkään ei muut sitä tehneet, ne vaan naureksi pojat minulle, vaan ei ne tiennä minkäverran siinä hankki.

Elvi: Niin ja se oli vielä joulu allahhii niin muurahaissii oli moottorin alla, minä muistan, kun kauppaanni mäntiin aina, poika oli mukana aina ruokaostoksilla.

Kauko: Tippu vaatteista muurahaissii.

Elvi: Poika sano, että muurahaissii kulkoo ympäri siuu, minä sanoin, että älä kato alas! Ja maton aluset ja tulihaan sitä vuatteissahii, kun sitä välillä ruokoohin piti laitto, kottiin kun iltasella tuli niin lauantaina, kun siivos niin ei löydy, kun kuolleita muurahaissii.

Kauko: Meidän metässä, on siellä vanhassa metässä muurahaissii isoja aika paljon, kuusikon alla, ne on ihan korkeita. [Hienoja rakennelmia] ne ovat. Minun mielestä ne vähän rakentaa sen [kekonsa] sääolosuhteiden mukkaan, jos on saakesä, niin sillan tekkeet terävemmäksi sen ja semmosella aukolla tai aukon laiassa, niin ei ne oo teräväkärkissii, ne kuivais liiaks ne pesät. Ite muurahaisethan on melekeen maan alla. Kun aukko tehhään, niin vaikka lie kuinka paljon siinä metässä ollu pessii, niin kyllä ne melkkeen häviää, että ne siirtyyt, se ei kestä sitä.

Muuan partanen mies tuli sieltä kun sienii etin, niin sano että karhu on, nähtiin vasta tässä näillä seutuloilla tällä viikolla. Minä siihen, että minä oon koko viikon ehtinnä enkä oo löytännä!

– Elvin ja Kaukon sienireissuista

Kauko: Vaan sitten se sienihomma oli vielä.

Elvi: Se oli parasta hommaa, syksyllä.

Kauko: Alko ehken 1969, niitä seutuja.

Elvi: Ne ei muut paljon silloin vielä poiminna, viisastelivat vain. Se oli hyvä hyvvee hankintaa se sienengeruu.

Kauko: Roskat pyyhittiin pois ja jo aina silputtiin niin eikun sai vaan laitto pattaan suoraan ja keittämään ruveta, että ei ois tullu mittään jos olis yksitellen puhistettu. Niin se oli, kovvoo työtähän se oli, kun sitä jakso.

Elvi: Niin saloilla tuolla.

Kauko: Niin täällä oli hyviä sienimaita tuolla, missä karja oli käynnä ennen laitimella, niin niissä oli parraiten.

Elvi: Siellä näki niitä naurishauan paikkojahii siellä rinteissä kun oli, ja niissä oli sientä, haaparouskuu pientä.

Kauko: Parhaiten löyty niiltä semmoisilta, miks sitä sanottas, hakamaaks.

Elvi: Ja koivusekainen [metsä], niin siinä oli issoo ja hyvvee.

Kauko: Niin sekametät, ja sitten kun se tatteja ostavat, ja yhelä aikoo näytti, että näillä hankkii vielä paremmin, niin sittenhän sitä niin kuin enempi tattipuolta kerättiin.

Elvi: Syyskuulla niitä nousi hirveesti tuonne Naarvankankaalle.

Kauko: [Ensin] se oli aina hakusessa, jotta mistä niitä löytäis niitä siennii, mutta vähitellen oppi tietämmään ne paikat, josta sai mennä niin kuin hakemaan. Naarvankankaalla oli silloin isot kankaat, sieltä sai paljon sitä herkkutattii, kivitattii, mähän herkkutattii. Meillä oli ihan evästä ja ei sitä kuitenkaan niin juostu. Mul on aina kahvipannu mukana ja pari kerttoo aina kahvit keitettiin nuotiolla.

Elvi: Aurinko kun paisto, niin sitä aina vähän suunnisti sen mukaan, muutamanahi oli viikko taas kulettu ja sitten lauantaina sato ja minä ku eksyin, ja voi hyvä, minulla oli sientä täyet

kantamiset ja minä arvelin, että tänne sitä yöks, alako hämärtyy ja sitten viimein löysin, minä kuljin ihan ristiin rastiin sitä kangasta ja kun en tiennä suuntoo kun sato ja aina ympyrree kierrin ja sammaan kohti aina tuln ja sitten viimein löysin semmosen hyvin pitkän vanahan autotien pohjan, oli sammaloitunna ihan, sitten siellä tien piässä auton näin ja minähän vilikutin ja ne tuli vastaan minkä piäsivät, maasturi oli ja nuoripari ja sanovat että ootko eksyksissä ja minä sanoin että oon ja minä en tiä että minnekäpäin minä, ja sano, että tämmöset kannannaiset että mitenkä sinä näihen kanssa ja minä sanoin, että minä en ruahi näitä heittää, päivän työ.

Vielä muuan partanen mies tuli sieltä, kun sienä etin, niin sano, että karhu on nähtiin vasta tässä näillä seutuloilla, tällä viikolla. Minä siihen, että minä oon koko viikon ehtinnä, enkä oo löytännä! Sano, että turhoo on tätä ihmistä pelotella.

Kauko Heiskanen kävelyllä metsässä.
Kuva: Matti Pihlatie

Kauko: En muista liekkönä sama syksy ollu sitten, kun sitä sientä oli varmaan niin paljon niin Jari oli mukana, poika siellä, eihän se sillon vielä kerännä paljon, mutta se oli siinä auton luona ja omia asioitaan teki tuota, alko jo vähän hämärtyy, mutta myö vielä vaan mehtään lähettiin ja siinä oli auton luona joku vanha peltikanisteri, niin minä sanoin, että nouse tuohon puuhun sitten jonkun puolen tunnin piästä ja koputtele, että osataan autolle, jos on vuara eksyy. Ja niin alko koloke kuuluu. Se on

vähän pimmeessä vuara eksyy, jos on vielä pilivinen ilima ja tasanen kangas, että jos on niinkun puusto tasanäkönen. Siellä oli kuukkelihä vielä sillon muutamassa kohti. Niin oli sillon, en tiedä onko nyt enää. Semmosia sienireissut oli.

**15 vuotta minä
hakkasin niitä metsiä,
vanahoja metsiä
hakkasin nurin, niin
silloin minä näin että
ei tämä vetele oikkeen
– Ajatuksia metsästä**

Kauko Heiskanen. Kuva: Matti Pihlatie

**Miten kuvailisit luontoa tai suhdetta luontoon
tai mitä luonto merkitsee sinulle?**

Kauko: Kyllähän se melekkeen kaikki kaikessa on. Minä vähän ennallistan metsee, jotta vähän vanhennoo nopeemmin ja näkky jo vähän tuloksiiki. Esmerkiks pohjantikka on kottituna, viime kesänä oli jo pesäkkiä. Siinä ei tarvi kun niitä, no kuusia etupäässä pohjantikka, tämänpaksussii, niin se niistä sitä, niin mikäs se nyt on sen kuoriaisen nimi, niin se niitä toukkia syöpi. Se pittää, sanottaan nyt vaikka hehtaaria kohti tietty määrä niitä puita, siinä on nuo metsälait, että ei suakkaan hyvin paljo, tulloo niitä kuoriaistuja sitte. Mutta eipä niitä kovin heleposti tule kun nehän tikat hakkoovat ja syövät pois ne.

**Mistä se tuli se taito ja ajatus siihen, kun yhtiöt
kuitenkin hakkaavat metsiä, mutta itse ajattelet
vähän toisin?**

Kauko: Sanotaan että viistoista vuotta, minä hakkasin niitä metsiä, vanahoja metsiä hakkasin nurin, niin sillon minä näin,

että ei tämä vetele oikeen, niin siitä jäi mulle se. Oravanpesäpuita kun ajettiin, niitä liito-oravan pesäpuita, minulle on tuo liito-orava jäännä mieleen, se on vähän niinkun lemmikki. Se on varmasti [luonnon kannalta vaikein ongelma, että metsät on menny], että siinä kyllä jotkut herkemmat lajit tulloo tosissaan uhanalaiseks. Ja sehän on aikamoinen, mutta minä en siihen puutu, mutta sehän kuuluis metänomistajalle tavaltaan etes jollain tavalla tarkastella, mitä hänen metässä on, ennen kun se kaajettaan.

Kolin vaaroja: Sutka, Käränkä, Rintanen. Kuva: Matti Pihlatie

Mistä se mielestäsi tulee se hinku tuhota ja avohakata metsää, että onko se raha vai mikä?

Kauko: Luulen, että se on yksistään raha, jotta pittää saada paljon rahaa kerralla. Että pittää olla tuottava, se metsä.

Elvi: Hienot autot immeisillä ja uuet talot.

Herajärven kierroksen varrelta, Eteläpää. Kuva: Matti Pihlatie

Veressä hirmu vietti sinne metsään – Lähialueella tapahtuvan metsästämisen merkityksestä

Puuseppä Marko Karhu
Havukkavaara, Selkie, Kontiolahti

Kaisu Mustonen

*Jos kuuli että joku on metällä,
niin sitä oli heti kiikkelehtimässä siellä*

– Lapsesta asti aina metsässä

Se oli jo ihan pikkupentuna aikanaan [kiinnostus näihin mehtähommiin], isäukko, sehän sillon nuorempana metätti, mutta

Marko ja Anne Karhu koirineen kotipaikallaan Havukkavaarassa.

Kuva: Matti Pihlatie

sitten, kun ite alako olla niissä ikilöissä että ois alkanu olla se polte ja ite pääsemään sinne metälle, niin sitten ei enää isä metättäny. Mie en oikein tiä, että mistä se niin vahvana tulu loppujen lopuks, jostain se veressä on tullu, se hirmu vietti sinne mehtään ja kallaan. Sitä piti olevinnaan leikkiä jouskarin kanssa, teeriä jahata lähimetissä. Sitten jos kuuli, että joku oli metällä, niin sitä oli heti kiikkelehtimässä siellä, että kahtelemaan, mitä nää ukot täällä touhuua. Siskon kanssa on ollu marjametässä tai sieniä haikailemassa, et se on niinkun siitä lähtösin. Kuustoistavuotiaana oon hommannu metästyskortin ja haulikon sain ja siitä pikkuhiljaa piäs harrastamaan ja opettelemaan sitä. Heti vaan, kun mahdollisuuksia tuli, niin kun sitä pääs yksinnään kulukemaan ja seuran jäseneks, niin sittenhän siellä on viettäny aikaa paljonniin, männy ympäri ja touhunnu ja nykyisin tietysti kun on omat koirat ja ikkää niin pääsee touhuumaan kaikkee mahdollista.

Kohta se tulloo

– Saalistamisesta ja saaliseläimistä

Ensimmäinen riistalintu oli kotipaikan takkaa, sieltä läheltä kunnan rajjaa akka-teeri, se oli jäi loppuiäks mieleen. Vähän lunta sato ja siellä oli aukolla puissa lintuja ja tietysti piti yrittää haulikon kanssa, että jos pääsis vahingossa ampumamatkalle, vaikka se nyt on suur mahottomuus. Pääsin siihen laitakuusikolle, yllättäin siinä oli sitten teeriä puissa ja ne lähti karkuun ja siinä kerkis tulla jo se paha miel että eipähän tajunnu taas katella ympärilleen, mut sit se akka-teeri sieltä jotenni harhaantu, se lenti pään päälle mäntyyn ja siitä sain sen sitten ammuttua.

[Ensimmäinen] mehtäjänis oli tuolla Levälammilla, se samalla opetti jänishommassaki paljon, myö oltiin kaverin koiralla siellä jänismetällä ja ite passissa oottelin ja kun se ajo kuulu siellä eessäpäin, niin kohtahan se jänis tulloo sieltä, sielt se tulloo, ja

pakkasaamu oli niin rapina kuulu sitten selän takkaa, ja ei mitään, oottelen, kun kohta se jänis tuloo tuolta, koira haukkuu ja lähenöö ja taas kuuluu rapina selän takana ja minä, että kohta se tuloo, kohta se tuloo, kohta se tuloo ja taas kuulu sitä rapinaa ja loppujenlopuks sitten pyörähin kahtomaan, niin se jänis oli jo kymmenen metrin päässä siellä selän takana, kahtomassa, että mitä helevettiä se ukko siellä tekkee. Niin siihen sain sitten sen ensimmäisen pupen poksautettua, ja sekin on tietyllä tappaa tietysti jäänyt [mieleen], ne ensimmäiset ja moni muukin, koiralle ensimmäinen kaato pentuna ja monet muut, ne on mukavii muistoja.

Ehkä kaiken hienoin on kun oman jäniskoiran kanssa on jänis-metällä, jotenkin se on niin. Mutta on se vähän vaikee, toisaalta kevyällä tuntuu, että mikään ei oo niin hienoo kun istuu majavapuron varressa iltasella tahi sitten oot jossain aamulla teerisuolla, ne vähän vaihtelee. Mutta ehkä se mieleisin kumminkin on tämä jäniksen pyynti, mutta joka hommassa kun niissä on ne hienot hetkensä, että vaikka näätärauat laitoin ja viikon päästä oli näätä rauoissa, ne on niitä mukavia hetkiä ja onnistumisia, että onpahan se sitten mikä tahi sattumus, että siellä ei ikänä oo oikein tylsää päivää ollu. Se on, että ikänä ei oo vielä näköjään sitä oppinu, että jottain olevinnaan aina tietää ja siinä vaiheessa, kun ruppee jählehistämään että mie ossaan tän homman niin siinä vaiheessa ylleensä pistää aina nöyräks sitten.

Näätä.

Metsäjänis. Kuvat: Anne Karhu

Siellä ikänä ei oo tylsää, ja sit just on se uuen oppiminen – Ajatuksia luonnosta

Mun mielestä se [luonto] on vähän leikkii laskien uskovaiselle kirkko, että siellä tykkää ja voi olla ja myntätä. Välillä on huonoja päiviä, vettä sattaa kaatamalla ja on läpimärkä ja kylmää, mutta jotennin siellä vain tykkää olla ja touhuta kun aina oppii uutta ja näkkee uutta, se saattaa olla vaikka joku kannonkännytty tai puu tai joku muu tapahtuma, siellä ikänä ei oo tylsää ja sit just se uuen oppiminen, no nyt löyty marjapaikka, tai onnistumisia näitä. Ja aina tapahtuu, harvon on ollu semmosta päivää, että ois oikeesti ollu tylsää, aina siellä jottain ihmeellistä näkky. Se on semmonen, että kun siellä on ikäsä myntänny, niin siellä tykkää touhuta sitten ja mukava vastapaino sitten tuolle työhommille ja muille, että kun hallissa on päivän, niin piäsöö sitten mynttäämän.

Voiaanhan myö mennä mutta mennään kyllä ihan turhaan sinne istumaan

– Pyyntipaikan valinnasta ja sään ennustamisesta

Ei voi sannaos tosissaan [että osaisi säätä ennustaa]. Entisaikaan vanhat ukot, ne on tienny aika pitkälle ja tarkkaan, niin jottain ehkä ossaa aavistella, että mihinkä suuntaan on menossa tai arpoo hyvällä tuurilla sannaos, että nyt se männöö näin, mutta ei niinkun kunnolla että jottain tämmöisä pienempiä mitä saattaa olla tulossa. No taas aamulla tahi kelistä ossaa lukkee, että nyt on semmonen keli, että pittää mennä tekemään sitä hommaa. Tai nyt on hyvä keli siihen hommaan, että millon on koiralle lentokeli tai millonka kannattaa männä kuuntelemaan suon laitaan, että pittää päästä. Se on joskus syksyllä töihin mennessä harmittanu, että nyt on niin kommea pakkasaamu, että ois mukava istua termarin kanssa tuolla mättään päällä ja kuunnella sointia.

Se on nuissa justiin, että minnekkä päin kannattaa lähteä, mikä on millonniin semmonen mukavin maasto touhuta mitäkin just. Että jos on hyvät kelit, nyt kevväällä se on majavan pyynnissä, siinä keli vaikuttaa hirmu paljon. Joskus on ollu niin, että yks kaveri oli, että lähetäänkö kytikseen, niin minä, että voiaanhan myö mennä, mutta mennään kyllä ihan turhaan sinne istumaan, mutta jos nyt halluut niin.

Suklaapalasta lyötiin kummipojan kanssa vetoa, että montako minkkiä on rauoissa

– Miten saada nuoriso metsään?

No nuin nuoremassa polovessa voi olla aika pitkälle, että oon aktiivisin. Sitten onhan näitä kyllä tosi hyviä junioreja, keillä riittää intoa ja uskoa, joillain kyllä riittää pirun paljonkin, mutta se on ehkä enempi sitte, että jäniksen ja sorsien perässä, että ei oo sitten välttämätä niin joka puolelle. Mutta on muutamia, että ne on innostuneita, oli tuolla rautoloilla muutaman keran mukana pari kaveria ja olikohan meillä silloin neljä näättä ja minkki, niin se rupes itekki, että pitäsköhän sitä ruveta harrastaamaan. Samaten kummipojan kanssa viimesyksynä, niin myö suklaapalasta lyötiin vettoa, että monta minkkiä on, ja näättää rauoissa. Ylisenpäässä käytiin, niin siellä oli ensimmäinen ja sillä oli yks veikkaus ja mulla oli kolme ja loppujen lopuks myö viis otettiin sillä reissulla rauoista poikkeen. Niin se oli sitten mukava, että se intoo saapi ja sama niinkun kummipoika, niin se on kanssa tuntuu nyt semmonen polte sinne mukkaan vaikka nuori on, niin se ois kyllä joka reissulle lähössä mukkaan.

Käytännössä yltää haulikolla läpi ampua ne viimeiset palat missä on kunnon vanhaa mehtää

– Nopeat muutokset metsämaisemassa

Kun itekkin mietti, että ensimmäisiä vuosia kun metätti, niin Selkieltähän löyty jopa vanhoja mehtää, mutta siihen nähen, mitä se on nytten muuttunu niin nyt käytännössä yltää haulikolla läpi ampua ne viimeiset palat, missä on kunnon vanhaa mehtää. Hyvin varovasti, kun käveleksii niin saattaa päästä kotvan matkaakin kiertelemään ja kulukemaan semmosia nätimpiä mehtää, mutta [pääosin] ne on käytännössä hakkuita. Tuolla joskus perilläkin naurettiin kaverin kanssa, että ei pääse eksymään, kun auto on tien varressa, niin nousoo vain korkeelle mäjelle, niin se näkyy aina. Nyt taas toisaalta, kun on mehtä kasvanu ja kun mehtokanta oli toissasyksynä tosi hyvässä nousussa, ne alakaa taas olemaan tottunu sitten siihen. Metät ruppee pikkusen olemaan taas nätimpiä ja mukavempia kulukea. Toissasyksynä oli hauska se, että kun ei ollu marjoja ei mittään, että miten nopeasti ne oppi linnut ja muut siihen mukkautummaan, että kun olivat vihannan perässä peltoloilla ja tuolla, missä niitä ei ylleensä ikänä nää, ouvolta näytti, kun heinäpellossa sängellä on vihreetä syömässä teerikarja.

Ukkometso. Kuva: Anne Karhu

Elpyvä Jukajärvi ja Jukajoki

- Pentti Hassisen kädentyö ja perinnetieto näkyä

Tero Mustonen yhteistyössä Selkien ja Alavi-Jukajärvi-kyläyhdistysten kunnostushankkeen kanssa.

I tä-Suomen suurin vesiensuojeluhanke lähti liikkeelle Selkien ja Alavin kylien voimin 2011. Sen laukaisi VAPO:n turvetuotantoalueelta päässeet happamat vedet, jotka tappoivat Jukajoen kalat 2010 ja 2011. Kylät toimivat ripeästi ja nyt koko 9000 hehtaarin valuma-alueella on käynnissä lukuisa sarja hoitotoimenpiteitä ja selvityksiä.

Hanke ei olisi mitään ilman kyläläisiä, ja perinteentaitajia, jotka muistavat järven ja joen elämästä oleellisia tietoja aina 1920- ja 1930-luvuilta alkaen. Tällaisia persoonia ovat muun muassa Eero Piipponen ja Pirkko Siltala, muutamia mainitaksemme.

Pentti Hassinen, syntynyt 1932, kuuluu samaan ryhmään. Hän on taitava tarinankertoja, erämies ja pienviljelijä Jukajärven alueelta. Hoitohankkeen aikana Pentti päätti ryhtyä toimeen. Hän antoi oman Ruukkisuonsa käytettäväksi, kun Jukajärven tilaa ryhdyttiin kunnostamaan. Siitä tehtiin monille kyläläisille merkityksellinen kosteikko, suuruudeltaan yksi hehtaari.

Pentti Hassinen. Kuva: Matti Pihlatie

Ruukkisuon kosteikko.. Kuva: Matti Pihlatie

Pentin ajatuksia Jukajärvestä

Syntymämaisema

Tässä oon syntynyt, tuolla saunassa oon kuulemma syntynyt ja pikkunen mökki ol tuossa, missä asuttiin.

1930-luvulla ukin kanssa kalassa

Semmoset muistot on, kun kymmenvuotiaana tai vähän allekin ukin kanssa, tuon isäni kanssa kalassa käytiin, se kepin kanssa kulukee nykyttel tuonne järvelle. Mie olin soutumiehenä sitten, serkkupojan kanssa aina porukassa oltiin ja olhan se tietysti Liisakin, siskotyttö apuna oltiin siellä. Se jäi vielä mieleen, kun tultiin tai mentiin, sitä piti aina mennä, mistähän se johtu, tuonne etemmä kallaan, että sitä ei ihan tästä piharannasta. Sitä piti mennä tuonne yläpäähän järveä niin sanotusti. Ukilla oli tuo, semmosta kankaasta, oisko se nuista säkkelöistä tehynä purjeen. Sitä jos myötätuul sattuu tullen tai männen,

niin se nosti kepissä purjeen ja tultiin vappaalla poikkeen. Helepotti sitä soutumiehen hommaa, ja mukavahan se oli sieltä lieritellä hiljaa ku ei kummallakkaan, ei mulla ollu eikä ukilla ollu ennää kiirettä. Kyllähän niillä oli se, että ilimosta olivat tietosia silläkeinin, että sitä kallaankin lähettiin, kun heillä oli tiossa, että kyllä se nyt kala liikkuu.

Oravanmetsästys

Kyllä ihan koulussa ollessa piti jähä kotiin, kun oravan metästys alako. Niin isän kanssa oravanmetälle tuonne. Se ol semmosta hommaa, kun se ol siihen aikaan arvokas, oravannahka. Niin isähän heitti joskus savotassa olon, pani hevosen talliin ja lähettiin oravanmetälle, sillä hankki paremmin, kun mitä savotassa sai rahhaa. Minun piti olla kaverina, jotta koputtelin puita, jotta isä sitten näki, että missä kohtin se orava siellä heilah-taa ja ampu alas. Pienoiskivääri ol ja haulikko jotta, haulikolla se isä etupäässä, mie sitten rupesin pienärillä ampumaan, se vaan tarkka piti olla, jotta sai sattuummaan piähän, kun sitä ei saanu vielä runnakolle ampua. Se piti piähän sattua niin, että nahka jääpi ehjäksi. Markkinoille se isä vei ne semmoset alun toistasattaa kappaletta, se ylleensä sai se isä niitä nahkoja siten myyntiin; ja kirppuja vielä enempi. Myö suatiin siskotytön kanssa ehti isästä kirppuja, kun se sai aina oravat nylettyä iltasella. Kyllä myö maisteltiin oravanlihaa. Ei se vakituinen ruoka ollu, mutta kyllä se äiti laitto paistit siitä ja ihan hyvää se oli, kun ne sikkaa pisti siihen sekkaan, siihenhän tuli rasvaaki sitte, jotta ei ollu niin raakaa.

Lahnanpyynti

Lahnan kutuhan se oli, se pääkalastusmuoto ennen juhannusta ja juhannuksen aikaan isot lahnat sitten tulivat tuohon. Kuvule nousivat niin, niitähän sitä sai sitten kolomekilosiakin sieltä varmasti tul ja, kahen kolomen kilon kieppeillä, kun ol niin ne

oli jo ihan hyvän kokosta lahnaa.

Liistekatiska

Liistekatiska tai semmonen, järvenpohjaan oli lyöty, piti tietysti urkkii poikkeen sitte, ei sitä pystyny kallistamaan veneeseen sieltä. Kyllä se sai sieltä kallaa, siihen niin etes, tai meleko likel-lekin rantaa, ku siihen aikaanhan se syven tuosta, sittenkun tuo missä nyt on tuo rantapenkka niin rupes syvenemmään nopeasti, että meleko likellä rantaahan se oli.

Järven lasku 1959

En mie muista, et siitä ois pahempii polemiikkii ois ollut. Kyl-lähän tietysti kun, olhan siitä hyötyykin siitä laskusta, tietysti kuka kalasti ja tuolla rannoilla oli mökkiä, mökkiä tekivät ja silleen. Kun ves mäni niin alas, se veden pinta niin ne tietysti olivat vähän nyremielellä siitä, kun vesi pillaantu, onhan ne nyt vähän tassaantunnu ne melpitteet. Vaan sitten vielä, meidän rannaks sanon, missä on meilläkin rantamökki, se on tuo ranta ku meni semmoseks, uintipaikat hävis.

Toiveita järven tulevaisuudesta

No minun mielestä siinä, ku ois semmoset vehkeet, jotta pystys syventämmään sitä mutalikkoo, ottamaan poikkeen ja ne heinikot siitä sais etes vähemmäks, niin että siinä, sehän se korjais jo tätä rantaeläjien olotilaa. Onhan tässä eläjiäki rannalla, ke-säasukkaitakin, niin nehän oisivat mielellään semmosen puh-taamman veen äärellä, kesää viettäsivät, vaan se on tietysti utopistinen ajatus se, jotta sitä pystys saamaan. Ja nuo saarien välit, ku pystys puhistamaan, että vesi pystys virtailemmaan, jotta se ei seisattus sinne. Sehän lissää vain tätä tilannetta, mikä nyt on siellä, sinne muutostuu lissää sitä mutalikkoo ja

heinikkoo, että se estää veden virtauksen. Pitkäsaaren ja mantereeseen väli, senniin ku sais aukastua tuota, sieltähän piäsis vesi ympäri kiertämmään. Nythän siitä taitaa piästä kahlaamalla suureen, siihen Pitkäänsuureen, se on niin matalaks männynnä.

Ajatuksia kosteikosta Ruukkisuolla

Se toivomus vain on, että tosiaan jollakin keinon tää menis etteenpäin, nää hommat mitä täällä nyt on käynnissä. Järven kunto korjaantus tuosta. Toivottavasti siitä on nyt se hyöty, eikä vain näköalapaikka, mistä oli alunperin lähtöki, jotta se korjais tuota veden tilannetta tuolla.

Pitkäraanta, edessä Jukajoen suu. Kuva: Matti Pihlatie